

KULTURARV I INDUSTRIMILJÖ OCH FRAMTIDA ASPEKTER

Ett gestaltungsförslag för Gjuteriet i Linköping

Sveriges Lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds och
växtproduktionsvetenskap (LTV)
Författare: Siri Lidman
Självständigt arbete 30 hp
Landscape Architecture - Master's Programme
Alnarp 2018

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences
LTV - Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examensarbete för Landscape Architecture - Master's Programme
EX0814 Master's Project in Landscape Architecture, 30 hp
Nivå: Avancerad nivå A2E
© 2018 Siri Lidman

Titel på svenska: Kulturarv i industrimiljö och framtida aspekter
- Ett gestaltungsförslag för Gjuteriet i linköping
Title in english: Industrial heritage and future aspects -
- A design proposal for Gjuteriet in Linköping

Handledare: Anna Peterson, SLU Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator: Åsa Klintborg Ahlko, SLU Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Bitr Examinator: Anna Jakobsson, SLU Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omslagsbild: Siri Lidman
Originalformat: A4 och A3 för gestaltungsförslaget
Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>
Nyckelord: Industriellt kulturarv, gestaltungsförslag, landskapsarkitektur

FÖRORD

Det här examensarbetet är en avslutning på mina femåriga studier till landskapsarkitekt. Under arbetets gång har jag fått använda mina kunskaper från studierna och tillämpa dem praktiskt. Jag vill börja med att tacka min handledare Anna Peterson för inspiration och vägledning under arbetets gång. Tack till fastighetsbolaget Sankt Kors som har hjälpt mig med material till platsen Gjuteriet i Linköping. Jag vill även tacka nära och kära som har stöttat och hjälpt mig med arbetet.

SAMMANFATTNING

I denna uppsats redogör jag för varför det industriella kulturarvet är en viktig del i bevarandeprocessen, men också varför det är en viktig del att tillgodose i stadsomvandlingsprocesser. Våra städer växer och förtätas, vilket leder till att exploateringen breder ut sig. Platser får nya strukturer som ersätter de gamla. Vid omgestaltningsprocesser lämnas få spår kvar och den gamla identiteten glöms ofta bort. Slutsatsen av arbetet är att integrering av kulturarvet bör ske med varsamhet med hänsyn till ny exploatering. Detta möjliggör en unik karaktär och arkitektur i staden.

Vid Gjuteriet i Linköping, beläget i nära anslutning till centralstationen planeras ett nytt kulturcentrum i en gammal industribyggnad. Resterande del av området används som kontor. Utemiljön har tappat kontakten med industribyggnaderna, men har ett stort potential för en utveckling som närmare kan berätta om platsens identitet.

I syfte att skapa en förståelse för industrins framtida plats och roll i staden redovisar jag i detta arbete ett gestaltungsförslag, en litteraturstudie och en referensstudie. Dessa studier ligger till grund för en stor del av uppsatsen. Platsanalyser har gjorts och i dessa har det undersökts vilka möjligheter det finns för industrimiljön att bli en integrerad del av utvecklingen, med hänsyn till det industriella kulturarvet. Kulturarvsfrågan som sådan är komplex och innebär att alla historiska miljöer som bevaras är ett urval, som förmodligen aldrig kommer bli fullständigt träffsäkert och/eller rationellt.

Målet med uppsatsen var att göra ett gestaltungsförslag för Gjuteriet, där de befintliga värdena och dess identitet beaktas. Samtidigt ska Gjuteriet integreras med nya funktioner och användningsområden. Utgångspunkten för arbetet har varit att det industriella kulturarvet bör ses som en resurs vid utveckling av gamla industrimiljöer där funktionerna för lokalerna inomhus har ändrats.

ABSTRACT

In this thesis has the industrial heritage been examined, and why this is an important part of the preservation process when urban cities are changed. Our cities are growing and densifying, which leads to major exploitation. Locations receives new structures which replace old ones. When locations are redesigned there are few traces left behind and the old identity is often overlooked. The thesis concludes that the cultural heritage should be integrated and taken into account with new exploitation. This enable cities to archieve an unique character and architecture.

At Gjuteriet in the city of Linköping, located nearby the central station is a new culture centre planed. Currently parts of this area are used as facilities for offices. The outdoor environment has lost connection with the industrial buildings but has a great potential for development, which enable communication of a story about the identity of the area.

With the purpose to create an understanding for the future of industry in Linköping I present a design proposal, in which a literature study combined with a reference study constitutes a main part. A site analysis has further assessed the possibilities for an industry environment to be developed considering the industrial heritage. Cultural heritage is a complex question. All historical environments that are preserved are made from a selection, which will never be accurate and rational.

The purpose with the thesis was to develop a designproposal for Gjuteriet, considering current values and identity. In addition to this, Gjuteriet was to be integrated with new functions and new possibilities of usage. The premise for the thesis has been that the industrial heritage should be considered a resource when developing industrial environments, as function in facilities may have been subject change.

INNEHÅLL

I INLEDNING

Bakgrund	5
Syfte och mål	7
Frågeställning	7
Metod och material	7
Analysmetoder	9
Avgränsning	11
Begreppsförklaring	12

II LITTERATURSTUDIE

Varför kulturarv?	14
Vem skyddar kulturarvet idag?	16
Vad innebär det industriella kulturarvet?	19
På vilket sätt kan en industrimiljö omvandlas till en mer levande miljö utan att karaktären förloras?	23

III REFERENSSTUDIE

DIVE-analys	29
Norrköpings industrilandskap	30
Nyhamnen i Malmö	36
Sammanfattning referensstudie	42

IV INVENTERING & ANALYS

Beskrivning av analysmetoder	44
Gjuteriet Linköping DIVE-analys	45
Sammanfattning DIVE-analys	51
Cirkulation och angöring	52
Sammanfattning	53
Upplevelsevärden och rumslighet	54
Sammanfattning	58
Koncept	59
Program	60

V GESTALTNINGSFÖRSLAG

Kulturarv i industrimiljö och framtida aspekter - Ett gestaltungsforslag for Gjuteriet i Linköping	61
--	----

VI DISKUSSION

Resultatdiskussion	67
Förslag för framtida studier	74
Slutsats	75

VII REFERENSER

Referenslista	77
Bildkällor	82

INLEDNING

I den inledande delen av arbetet presenteras bakgrunden till ämnet, arbetets syfte, mål och frågeställningar samt beskrivning av metoder, avgränsningar och begrepp.

INLEDNING

Bakgrund

Idag ligger det mycket fokus kring förtätning av urbana stadsmiljöer. Industrimiljöer som en gång haft en tydlig funktion har förlorat sin identitet. Dagens samhälle har gått från ett industrisamhälle till ett produktions-, informations- eller kunskapssamhälle. Precis som jordbrukssamhället en gång gick över till ett industrisamhälle. Vidare är det flera aspekter som pekar på att dagens och morgondagens samhälle skiljer sig åt från gårdagens. Ekonomiska, sociala och rumsliga organisationen i dagens samhälle är fundamentalt annorlunda än tidigare. Idag finns det dessutom grundläggande skillnader för hur vi lever och organiserar våra liv (Andersson, Olsson, & Wetterberg, 2015). Hur industrimiljöer kommit att påverka dagens samhälle med tanke på deras historia är något som intresserar mig mycket.

Ett bredare perspektiv på kulturarv har vuxit fram de senaste decennierna, där människan sätts allt mer i fokus. För hållbar samhällsutveckling bör kulturarv ses som en självklar del av framtiden. Detta perspektiv kan innebära att förhållningssättet bevarande och utveckling står i motsats till varandra, och inte blir integrerade delar i kulturarvsarbetet. Inriktningen för det offentliga kulturarvsarbetet ställs inför andra krav, då den fysiska kulturmiljövården kräver en helhetssyn på kulturarvet som en tillgång för framtida samhällsutveckling (Génetay & Lindberg 2015).

Det nutida samhället är format av den industriella utvecklingen som ägde rum under 1800-talet och 1900-talet. Fabriker, järnvägar, gruvor och verkstäder har lagt grunden för den svenska ekonomin och format det omgivande landskapet med bebyggelse. Industrieriet berättar hur det moderna samhället vuxit fram. Några av industrierna har fortsatt sin industriella verksamhet, andra har fått nya funktioner eller öppnats upp för allmänheten och blivit turistattraktioner (Petersson, 2006).

Industrialiseringen formade inte bara det omgivande landskapet, utan styrde också människors arbetsförhållanden och påverkade även deras liv hemma. Det nya produktionssättet som industrisamhället gav upphov till förändrade även synen på människan och naturen. Det var början till framväxten av ett demokratiskt samhälle med nya sociala rörelser. Av den anledningen är det viktigt att

människor idag och i framtiden får möjlighet till att ta del av de förändringar som industrialiseringen bidrog till. Produktionsmiljöer ger förståelse för industrisamhället utgångsläge, samt tydliggör fler dimensioner av det industriellt organiserade samhället (Fadeel, 2017a).

Intresset ökar för stadens historia och kulturella värden, detta medför även ett växande behov för planering och förvaltning som lyfter kulturarvets möjligheter att utvecklas (Riksantikvarieämbetet, 2009). Inte alltför sällan talas det om att vi lär oss mycket av den förflutna historien och att det är den mest praktiska kunskap som kan tillämpas i samtiden för en bättre framtid. Diskussionen kring kulturmiljön stannar ofta vid de generella påståendena om kulturmiljöns påverkan som kunskapsunderlag. Det diskuteras inte vilken kunskap som är användbar eller hur den skulle kunna vara praktiskt tillämpbar. Problemen som landskapsarkitekturen och stadsutvecklingen ställs inför är att städers invånare och beslutsfattande organ måste tillgodose de primära mänskliga behoven oavsett tid och plats. Dessa primära mänskliga behoven är t.ex. mat- och vattenförsörjning, tillgång till bostad och personlig säkerhet. Beredskapen och kapaciteten för kriser som t.ex. befolkningsökning, klimatförändring och militära kriser är ett annat. Psykologiska infallsvinklar som samhällsengagemang, tillhörighet och identitet är också utmaningar för framtiden (Isendahl, 2014).

Det här examensarbetet utvecklades genom att det kulturhistoriska perspektivet vävts samman med framtidens utmaningar och krav som ställs på urbana platser. Utgångspunkten för arbetet var att göra ett gestaltungsförslag som ska kunna fungera som ett koncept och inspiration för liknande industrimiljöer. Platsen jag har valt är Gjuteriet i Linköping. Det föll sig naturligt då jag är född och uppvuxen i Linköping och därför har en relation till området. Industrimiljön är centralt beläget mellan Linköpings Resecentrum som är en knutpunkt för kollektivtrafiken och tågtrafiken. Stångån flyter i utkanten av platsen.

Syfte och mål

Syftet med uppsatsen var att som landskapsarkitekt få en förståelse för industrimiljöers framtida plats och roll i staden. Att undersöka vilka möjligheter det finns för dem att bli en del av utvecklingen i den funktionsbaserade urbana staden, med hänsyn till kulturarvet.

Målet med uppsatsen var att undersöka industriområdet Gjuteriet, en urban industrimiljö under utveckling centralt beläget i Linköping, med nära anslutning till järnvägsstationen. Att utveckla ett koncept för platsen som är applicerbart för liknande miljöer kan bidra till en stadsutveckling som möter framtida utmaningar där det industriella kulturarvet har en betydelse.

Frågeställning

På vilka sätt kan kulturarvet bevaras vid industrimiljön Gjuteriet och tas med in i framtiden?

Metod och material

Detta arbete består av fyra olika delar. En litteraturstudie gjordes för att få det teoretiska perspektivet på industriellt kulturarv samt den historiska kontexten. Därefter gjordes en referensstudie för att se praktiska exempel på hur kulturarvet har bevarats. Både litteraturstudien och referensstudien lade grunden för analyser och inventering av platsen Gjuteriet i Linköping. Vidare gjordes analyser för att kunna etablera ett koncept som var applicerbart på platsen. Dessa var sedan till hjälp när gestaltningsförslaget togs fram.

Del 1 – Litteraturstudie

I litteraturstudien användes skriftliga källor bestående av rapporter, tidskrifter och artiklar. För att hitta andra lämpliga referenser användes bland annat SLU:s söktjänst Primo som är en bred öppning till bibliotekets samling. Referenslistor ifrån liknande examensarbeten granskades och var till stor hjälp för inhämtandet av litteratur. Den nationella bibliotekskatalogen LIBRIS användes för att hitta fler lämpliga referenser. Andra söktjänster som användes var Google Scholar och google.se. De sökord som användes var bland annat industri, kulturarv, industrial heritage, culture environment, kulturmiljö och industrimiljö. Lagtexter och dokument gällande Miljöbalken och Plan- och bygglagen granskades även för att ge ett

bredare perspektiv för hur kulturarvet skyddas i samhället idag. För att förklara alla dessa delar användes hjälpande delfrågeställningar. Följande frågor besvaras i litteraturstudien:

- Varför kulturarv?
- Vem skyddar kulturarvet idag?
- Vad innebär det industriella kulturarvet?
- På vilket sätt kan en industrimiljö omvandlas till en mer levande miljö utan att karaktären förloras?

Del 2 - Referensstudie

En referensstudie har genomförts för att få ytterligare dimensioner för hur kulturarv beläget i industrimiljöer kan bevaras och utvecklas. I referensstudien redovisas två platser med utgångspunkt ur en DIVE-analys. De två platser som studeras är Nyhamnen i Malmö där översiktsplanering pågår och Norrköpings industrilandskap som är en av de mest kända industrimiljöerna i Sverige. Platsbesök gjordes för att få en djupare förståelse för hur industrimiljöer kan utvecklas och harmonisera med dess kulturvärden. På respektive platser har observationer gjorts med hjälp av fotografier och skisser. Syftet med analysmetoderna var att kunna undersöka och analysera de olika platserna och dess förutsättningar, samt identifiera vad som utmärker dem.

Del 3 – Inventering och analyser

Genom inventeringar av Gjuteriet gavs underlag för att göra två olika analyser av området. DIVE-analysen tillsammans med Lynch-analysen gav förståelse för platsens kulturhistoriska värde samt hur dessa värden tillsammans med identitet, struktur och betydelse upplevs. Genom att identifiera både svagheter och styrkor kunde sedan ett koncept tas fram som lade grund för gestaltungsförslaget. Konceptet utformades med stöd från litteraturstudien, referensstudie samt observationer som gjorts under arbetets gång. Med hjälp av skissandets metod från Kupinska togs konceptet fram. Det fungerade sedan som grund för de olika val som sedan gjordes i gestaltungsförslaget gällande struktur och utveckling av de befintliga elementen på platsen.

Del 4 - Gestaltungsförslag

Vidare gjordes ett gestaltungsförslag för att förankra vad som framkommit vid litteraturstudien, referensstudien och analyserna. Detta avslutar arbetet och är samtidigt dess resultat. På den valda platsen Gjuteriet i Linköping, ska ett nytt kulturcentrum etableras, vilket även aktualiserar frågan om industriellt kulturarv. Parametrarna som vägs in är hur en attraktiv utemiljö kan förbättra möjligheterna för ökad förståelse av det industriella kulturarvet, samt hur det kan tas med in i framtiden.

Analysmetoder

DIVE-analys

En av analysmetoderna som användes var kulturmiljöanalysen DIVE som fungerar som kunskapsunderlag. DIVE-analysen är utvecklad av forskare, praktiker och myndigheter. Analysmetoden är ett resultat av projektet Communicating Cultural Heritage in Urban Development Processes (Co-Herit 2007-08). I Norge fick Riksantikvaren ett uppdrag att arbeta med kunskapsutveckling samt vägledning för urban utveckling. Utmaningen i skapandet av analysen var att hitta en praktisk användning för fysisk planering och få med det kulturhistoriska perspektivet. I Sverige har analysen DIVE använts inom Riksantikvarieämbetets regeringsuppdrag. DIVE-analysen tar hänsyn till vår tids utmaningar och arbete med kulturarvet som en kvalitativ och funktionell utvecklingsresurs. Samverkan, kommunikation och god förmedling är något analysen tar hänsyn till både under processen och i resultatet. Analysen kartlägger vad som har varit och är socialt, ekonomiskt, kulturellt och miljömässigt betydande för utveckling av ett område och vilka delar som är mindre väsentliga.

DIVE delas in i fyra steg:

1. Beskrivande (describe)
2. Tolkande (interpret)
3. Värderande (value)
4. Aktivering (enable)

Utöver detta vägs även Input- förberedande och Output- sammanfattning in i resultatet (Reinar & Westerlind, 2009).

Lynch-analys

Den andra metoden som användes var Lynch, som låg till grund för platsstudien av Gjuteriet. Genom Lynch-analysen kunde den fysiska miljön analyseras i tre komponenter: identitet, struktur och betydelse. Dessa upplevs vanligen som en enhet, men det finns betydelse av att särskilja dem. En bild av landskapet måste kunna identifieras som ett objekt för att åtskilja det från andra ting, vilket kallas för identitet. Det rumsliga förhållandet till objektet i relation till andra objekt är strukturen. Avslutningsvis måste objektet ha någon stor betydelse för den som observerar, antingen praktiskt eller känslomässigt. Den allmänna bilden kan först ges när den mentala bilden av staden testas mot den faktiska visuella. Bilden av staden delas in i stråk, gränser, områden, knutpunkter och landmärken. Stråk innefattar gator, vägar och stigar där människor rör sig och observerar sin omgivning. Stråken ses som de dominerade elementen av en minnesbild och det är långt med dem som den övriga omgivningen är relaterande. Gränser är linjära element och ofta en gräns mellan två skilda områden. Gränser kan ses som referenser i sidled och är inte lika starkt upplevda som stråk, de är dock betydelsefulla för att hålla samman områden. Med områden menas relativt stora arealer som har en gemensam karaktär. Områden underlättar även orienteringen av en plats. Knutpunkter är välplanerade platser som kan fungera som mötesplats. Det finns ofta knutpunkter mellan stråk eller vid en förtätning av objekt. Landmärken kan ses som en punktreferens som innehåller fysiska element i varierande skala. Ett landmärke ska vara lätt att identifiera och utgöra en kontrast till det omgivande landskapet, ofta betydelsefullt för en stad (Lynch, 1967).

Avgränsning

Platsanalys och inventering avgränsas till industrilandskapet vid Gjuteriet och inga övriga industrilandskap i Linköping. Därför undersöks inte områdets förhållande till andra industriområden i Linköping och vad de har för olika inriktningar och betydelse för regionen.

Förorenad industrimark är ett stort problem för flertalet industrilandskap i Sverige. Områdena kräver ofta en miljösanering, vilket är kostsamt, men utan det är det svårt att bebygga områdena. Läckage från förorenad mark påverkar den biologiska mångfalden. I denna uppsats tas inte förorenad mark och dess begränsningar upp, även om det är ett problem som måste hanteras för att kunna bebygga och utveckla området.

Ekonomiska aspekter så som anläggningskostnader tas inte upp. Däremot diskuteras de allmänna konsekvenserna som en potentiell utveckling kan åstadkomma.

Antikvariska bedömningsgrunder tas inte upp i arbetet, utan att se kulturmiljön ur olika perspektiv och sammanhang, samt resultaten av dessa är fokusområdet.

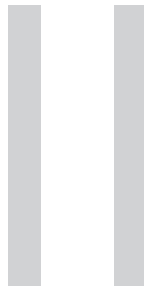
Begreppsförklaring

Kulturarv innefattar alla materiella och immateriella uttryck som har mänsklig påverkan. Det kan vara spår, lämningar, föremål, konstruktioner, system, strukturer, miljöer, verksamheter, traditioner, kunskaper osv. Trots begreppet skrivs i bestämd eller obestämd form – kulturarv eller kulturarvet, innefattar det en mångfald av kulturarv. Ibland preciseras begreppet för att framhäva olika delar av samhällsutvecklingen t.ex. biologiskt kulturarv, industriellt kulturarv eller modernistiskt kulturarv (Riksantikvarieämbetet, 2017).

Kulturmiljö syftar på människors påverkande miljö som har av varierade grad formats av olika mänskliga verksamheter och aktiviteter. Kulturmiljö kan preciseras och avgränsas till att omfatta en ensam anläggning eller lämning. Det kan också innefatta ett mindre eller större landskapsområde, en byggd eller en region. Det kan både infatta intensivt användande av stads- eller industriområden, likaså extensivt påverkande skogs- eller fjällandskap. En kulturmiljö avser ett sammanhang som inte bara är fysiska attribut utan också immateriella företeelser t.ex. ortnamn eller sägner som är knutna till en specifik plats (Riksantikvarieämbetet, 2017).

Industriarv avser arvet efter industrialismen. Det kan vara till exempel bebyggelsemiljöer, fabriker eller andra byggnader, hamnar, båtvarv. Det omfattar även produktionsutrustningen med maskiner och verktyg. Den immateriella aspekten av industriarvet omfattar organisation, yrkeskunskaper och sociala sammanhang. Tillsammans så skildrar de olika delarna den industriella epokens historia och utveckling (Alzén, 1996). Begreppet industriarv är även en underkategori till kulturarv (se definition ovan).

LITTERATURSTUDIE

I litteraturstudien redogörs den teoretiska delen av arbetet. Frågorna som besvaras är: "Varför kulturarv?", "Vem skyddar vårt kulturarv idag?", "Vad innebär det industriella kulturarvet?" samt "På vilket sätt kan en industrimiljö omvandlas till en mer levande miljö utan att karaktären förloras?".

LITTERATURSTUDIE

Varför kulturarv?

Samhällets kulturarv berör kulturmiljöfrågorna inom många områden i samhällsplaneringen, samt människors omgivning och historia. Kulturmiljö kan ses som resurs för att engagera människor gällande historia, arkitektur och design. Miljöer där det finns personlig anknytning kan leda till ett större engagemang och reflektion kring kulturhistoriska värden (Riksantikvarieämbetet, 2006).

Både materiellt och immateriellt kulturarv är en viktig utgångspunkt för att kunna driva en dialog och öka respekten för kulturella identiteter och mångfalden. För utveckling inom både sociala och ekonomiska områden är kulturarvet av större vikt, det kan även tillföra värden inom det politiska området. Kulturarvet är ett fokusområde i den integrerade processen med bevarande, användande och utvecklande, vilket gör att de flesta uppskattar och tar ansvar för kulturarvet. Det är en tillgång för skolan, arbetsmarknaden, tursimen och hållbar samhällsutveckling (Löwenhamn, 2017).

Kulturarvet anses vara en oersättlig källa till kunskap gällande den historiska utvecklingen. Det rör sig om förhållandet som människor har till varandra och naturen, tillgången till tidigare generationers resurser och yrken samt människors sociala och religiösa liv (Riksantikvarieämbetet, 2009). Det allmänna bevarandet, användandet och utvecklandet av kulturarvet delas av alla aktörer i samhället, dessutom inkluderas politiken, juridiken och administration. Definition av alla berörda intressenters olika roller är en förutsättning för framförallt att ge allmänheten möjlighet till att ta ansvar. Medvetenhet, forskning och utbildning är även ytterligare parametrar som höjer nivån för ansvarstagandet av kulturarv (Löwenhamn 2017). Genom att bevara kunskap finns det möjlighet för framtida generationer att ifrågasätta och tolka det förflutna. Mer kunskap om det omgivande landskapet eller miljön ger bättre förutsättningar för människor att förstå det historiska kulturarvet. Kulturmiljö ger upphov till kontinuitet, variation, kontrast och karaktär, samt är ett identitetsskapande element (Riksantikvarieämbetet, 2009).

Den industriella revolutionen under mitten av 1700-talet lade på många vis grunden för det moderna samhället. Utvecklingen gick i snabbt takt och berörde många människor och det omgivande

landskapet. Produktionen som den industriella revolutionen förde med sig är det fortfarande en ledande faktor till sociala omställningar och samhällsutveckling. Kapaciteten att sprida både produktion och konsumtion i ett globalt system där kommunikation, kulturella, ekonomiska utbyten och psykiska aspekter bidrog i att människor rotade sig och identifierade sig med en plats (Braae, 2015).

Identitetsbegreppet är centralt gällande vad som bör betraktas som kulturarv. Allt som på något sätt är identitetsskapande, ska betraktas som kulturarv. För att något ska ses som ett arv måste objektet eller händelser vara något som människor känner att de vilja spara eller bevara (Howard, 2003).

Ordet identitet kommer från det latinska pronomen *identitas* som betyder "samma" eller "densamma". I ett sammanhang där det talas om platsidentitet så betyder det att något är centralt, riktigt eller typisk för någon eller något. Vår kapacitet att identifiera en plats är ofta skapat med utgångsläge utifrån andras upplevelser och filtreras genom våra egna normer och värderingar. Känslorna kring en plats är inte enbart personliga, utan de framkommer genom mottagande, selektivt återskapande och tillbakablickar av olika slags skildringar som skapar identiteten och samtidigt formar stadsrummet till en plats (Hague & Jenkins, 2005). Platsidentitet handlar inte bara om händelserna på en plats utan också om själva agerandet på platsen. Identitet kan påträffas både i individer och olika objekt och i de kulturer de tillhör. Begreppet identitet är inte statiskt och oförändligt, utan det kan förändras på grund av olika omständigheter och attitydförändringar, likaså är det inte enhetligt utan har flera olika komponenter och former (Relph, 1976).

Begreppet platsidentitet har funnits sedan den senare delen av 1970-talet och det beskrivs som ett potpurri av minnen, föreställningar, tolkningar, idéer och relaterade känslor till en specifik fysisk miljö. Platsidentitet är en delstruktur av den sociala identiteten, som t.ex. genus och social klass. Det är sammansatta observationer och tolkningar av den omgivande miljön. Dessa kan delas in i typer av element, de första består av minnen, värden, tankar, idéer och omgivning. Den andra delen består av relationer mellan olika miljöer som t.ex. hemmet, grannområdet, skolan och arbetet (Qazimi, 2014).

Platsidentitet är en konstruktion och ett element av den personliga identiteten som fokuserar på personlig identifikation av en plats och inte så mycket av den fysiska identiteten. Vikten betonas i kontinuitet, betydande och hur pass unik platsen är, alla accentueras på ett personligt plan tillsammans med platsidentiteten (Kim, u.å).

Vem skyddar kulturarvet idag?

Kulturarvet skyddas lagmässigt av både Miljöbalken (1998:808) och Plan- och bygglagen (2010:900). Plan- och bygglagens (PBL) innehåller en del som värnar om kulturarvet och säkerställer en på lång sikt hållbar livsmiljö. Detta innebär goda sociala levnadsförhållanden, samt en hållbar livsmiljö för både människor i nutida samhället och för kommande generationer. Kulturmiljö avser den mänskligt påverkade fysiska miljön och kan innefatta både enskilda objekt eller större landskapsområden. Det finns en generell helhetssyn på kulturmiljön och kulturvärdena som präglar PBL. I förarbetena understryks det flertalet gånger att också mer "alldagliga" miljöer bör värnas om. På lokal nivå betonas även vikten av att värna om miljöer för att de är "allmänt uppskattade". I Plan- och bygglagen preciseras även de allmänna intressena. Hänsyn ska tas till bland annat landskapsbilden och platsens natur- och kulturvärden. Ett område med särskilda historiska eller konstnärliga uttryck ska bevaras. Befintliga karaktärer ska värderas och bevaras (Boverket, 2017a).

Enligt Kulturmiljölagen (1988:950) har länsstyrelsen det yttersta ansvaret för kulturmiljöarbetet i länet och Riksantikvarieämbetets roll är att ha högsta tillsyn över kulturmiljöarbetet i Sverige. Kulturmiljölagen anger grundläggande bestämmelser för skydd av viktiga delar av kulturarvet. Lagen avser skydd och bestämmelser för värdefull bebyggelse liksom fornlämningar, fornfynd, kyrkliga kulturminnen och vissa kulturföremål (Fadeel, 2017b).

Syftet med kulturmiljölagen (KML) är att försäkra nuvarande och kommande generationer har tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. Kulturmiljön är en stor resurs i samhällsutvecklingen och har stor betydelse för t.ex. folkhälsa, friluftsliv och tillväxt i hela landet. Det anses vara en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön och såväl enskilda människor som myndigheter ska visa

hänseende gentemot kulturmiljön. Om det planeras eller utförs arbete bör skador på kulturmiljön undvikas och begränsas. Beslut om tillstånd enligt kulturmiljölagen fattas av länsstyrelsen (Boverket, 2017e).

Det allmänna ansvaret att skydda kulturhistoriska värden anges i miljöbalken (MB). För att synkronisera med de allmänna intressena ska en översiktsplan upprättas som täcker in skyddet av kulturmiljön. Översiktsplanen fungerar även som vägledning för beslut av andra miljöbalksanknutna lagar. Miljöbalkens tredje kapitel berör hushållning med mark- och vattenområden, då det ställs krav på områden och miljöer som har allmän betydelse för kulturvärden. Dessa ska skyddas mot all påtaglig skada, även områden som berör riksintressen ska skyddas mot sådana åtgärder. Miljöbalkens fjärde kapitel pekar ut vissa särskilt värdefulla områden (Boverket, 2017a).

Miljöbalkens bestämmelser i kapitel 3 gällande riksintressen infördes samtidigt som plan- och bygglagen 1987. Det innebar utökat kommunalt planansvar och syftet var att införa nationella prioriteringar i den lokala markplaneringen. Om kommunen inte tar sitt ansvar i planeringsprocessen ges staten befogenhet att ingripa. Kulturmiljövårdens riksintressen utgörs av både kulturhistoriska landskap och kulturmiljöer. Ambitionen är att ge en generell bild av samhällets kulturhistoriska utveckling. Områden som är utmärka för riksintressen för kulturmiljön tål förändringar i viss utsträckning, gemensamt för dem alla är dock att de kulturhistoriska värdena ska vara vägledande. Detta gör att hanteringen av riksintressen präglas av en osäkerhet hur de ska tolkas och tillämpas vid planeringsprocesser. Riksantikvarieämbetet menar på att bristerna inom tillämpningen delvis beror på att kulturmiljövårdens riksintresse bedöms och hanteras som ett hinder snarare än en möjlighet för samhällsutveckling (Riksantikvarieämbetet, 2014).

Sveriges har sexton nationella miljömål varav ett utav dem "God bebyggd miljö" innefattar kulturvärden. Både natur- och kulturvärden ska tas tillvara på och utvecklas (Ripa, 2016). För att styra arbetet med "God bebyggd miljö" på ett mer konkret sätt så gjordes tio preciseringar av regeringen. En av dessa innehöll kulturvärden i bebyggd

miljö, som fastslog att kulturella, historiska och arkitektoniska arv som är värdefulla bebyggelsemiljöer, byggnader och landskap ska bevaras, användas och utvecklas (Boverket, 2017b).

I Riksantikvarieämbetets rapport *Kulturvärden i planerings- och bygglovsprocesser – en utvärdering om kommuners förutsättningar att ta hänsyn till kulturvärden* (2017) så fastslås det att kulturmiljö och kulturvärden är av allmänna intressen för kommunen för planering av fysisk miljö. Översiktsplanering och detaljplanering prövas i bygglovsprocessen. Att ta till vara på kulturvärden är ett sätt att säkerställa hållbar livsmiljö för ett långsiktigt perspektiv. I regelverk blir det uppenbart att kulturvärden är ett av flera allmänna intressen som ska prövas inför en förändrad mark- och vattenanvändning (Riksantikvarieämbetet, 2017).

I kommunens översiktsplan ska kulturvärden klargöras och analyseras i ett större sammanhang. Varje kommun ska ha en översiktsplan som beskriver de långsiktiga strategierna för den fysiska miljön samt hur den ska användas och vidareutvecklas. Kommunala kulturmiljöprogram kan upprättas som underlag på kommunal nivå, om kunskap saknas kan konsekvensen bli att mindre hänsyn tas till kulturmiljövärden (Riksantikvarieämbetet, 2017).

Det är ett krav enligt Miljöbalken (MB) att varje enskild kommun ska redovisa vilka kulturvärden som har betydelse från allmän synpunkt och ska skyddas mot åtgärder som kan skada deras värden. Vidare inom ramen för översiktsplanprocessen bör framtidsdiskussioner föras genom medborgardialoger, därigenom möjliggörs den allmänna åsikten om vad som gör kommunen attraktiv samt vad de viktigaste värdena och kvalitéerna är. Översiktsplanen berör landskapet och bebyggelsens kulturvärden, vilket gör att de kan analyseras i en större kontext. Enskilda beslut tydliggörs och sätts i ett större perspektiv och det blir enklare att förhålla sig till vilka konsekvenserna blir av separata ställningstaganden och vad dessa medför på längre sikt. När områden pekas ut för dess särskilda värden och vad som är värdefullt kan redovisningen bli enklare för kommunen. Handlingsberedskap finns då för att möta framtida utvecklingar och oförutsedda förändringsanspråk. (Boverket, 2017d). Urbaniseringen och

förtätningen av städerna har ofta en negativ effekt på bebyggelse och kulturlandskap. Underlaget för den fysiska planeringen i kommunen och olika strategier för tillvarataganden samt hantering av dessa frågor är av stor vikt för bevarandet. Dokumenten bör vara kopplade till översiktsplanen då den har en vägledande funktion för senare beslut enligt PBL och MB (Miljömål, 2015).

I framtagandet av en översiktsplan ska länsstyrelsen se till att riksintressen tas till vara på. En dialog bör därför föras med kommunerna om hur riksintressen ska avgränsas och konkretiseras. Länsstyrelsen och berörda centrala myndigheter ska ta ansvar för att precisera och aktualisera underlaget gällande riksintressen. När översiktsplanen är klar ska länsstyrelsen avge sitt granskningsyttrande och det ska framgå om förslaget inte stödjer de utpekade riksintressena. Länsstyrelsen har ytterligare ansvar än att enbart bevara riksintressena, nämligen uppgifter som berör kulturmiljölagen. Vid framtagandet av översiktsplanen ska länsstyrelsen förse kommunerna med bedömningar. De har även en rådfrågande funktion gällande områden och miljöer huruvida de bör ses som allmänna kulturvärden eller inte (Boverket, 2017d).

Vad innebär det industriella kulturavet?

Industriellt kulturarv hjälper oss att få förståelse för dagens samhälle och perspektiv på hur vi lever idag. Industrin och industrialiseringen av Sverige har satt en tydlig prägel i landskapet och dess bebyggelse. Den mest betydelsefulla delen av industrisamhället var de miljöer och lokaler som den industriella produktionen ägde rum. Bevarande av dessa kan förklara och tydliggöra berättelserna om det industriellt organiserade samhället (Fadeel, 2017a). Industriellt kulturarv berör människor, genom att det en gång i tiden var en del av den vardag som många arbetare mötte varje dag. Kultur och vardagligt arbete måste höras ihop och inte endast vara menat åt högre samhällsklasser (Altzén, 1996).

Det är inte enbart nedlagda industrimiljöer som drivit framåt en ny form av kulturarv. Kulturmiljövården har på senare år skiftat fokus från stora, vackra och gamla miljöer till att också inkludera mindre och vardagliga miljöer som endast är några generationer gammalt.

Det har funnits epoker genom världshistorien som påverkats av tidigare stilideal och värderat fornminnen i det förflutna, senare har dock logiken ersatt myten i tolkningen av historien. Industrielandskap kan utgöra en länk mellan historiska minnesmärken och vilka värden som har tillskrivits dessa industri lämningar. Kulturhistoriskt sett väcks frågor vad dessa industriobjekt som under förfall blir monument tillför kulturhistoriskt sett för allmänheten. Industrialismens funktionssamhälle ledde fram till modernismen som fortfarande råder i samhället och står inför en rad utmaningar och förändringar, därmed helt klart en ny epok (Braae, 2015).

I södra Tyskland finns det ett industriområde som har kvalificerat sig på UNESCO:s världsarvslista, Völklingen järnverk. Därmed har diskussionen öppnats upp för frågeställningar om industrier ska bedömas som kulturminnen. Flera parametrar bedömdes i fallet Völklingen och dessa var: anläggningens kompletta och oförvanskade originalskick, minnet av arbetet som pågick i industrin, arbetarnas rutiner, kunskap, industrins roll under krigstiden och funktionen som landmärke i regionen. Att värdera anläggningen objektivt är såklart svårt eftersom världsarvslistans syfte är att tillskriva objekt ett visst värde och symbolik. Det som kan ses som problematiskt är de material som inte är tidsmässigt korrekt samt att vissa arkitektoniska kvalitéer kan vara bristfälliga, vilket innebär att förfallet har påbörjats för fort efter att den mänskliga aktiviteten avtagit. Att bevara ett historiskt tillstånd statiskt anses orimligt, då natur och kultur samverkar i det pågående förfallet. Av den anledningen är det kanske just förfallet som bör betraktas som intressant att bevara (Braae, 2015).

För att få insikt om dagens urbana miljöer, som bland annat innefattar övergivna industrimiljöer, krävs kunskap om staden framväxt och dess koppling till industrin. Det var i städerna arbetstillfällena fanns och över tid utvecklades även bostäder, handel och kommunikationer. Urbana landskap kan uppfattas som obestämda eller ordnade, men det som är gemensamt för dem är att alla funktionerna är samlade. Urbana miljöer består av bebyggelse, sammanlänkad infrastruktur, överblivna mellanrumsytor samt yttre gränser. Dessa gränser kan vara både psykiska och fysiska, i de flesta fall är det två olika sorters landskap som möter varandra och skapar en kontrast (Braae, 2015).

Tidsaspekten är den största utmaningen som industriarvet står inför, eftersom det ligger så nära i tiden. Vid den senare delen av 1900-talet kom industriarvet att omfattas av begreppet kulturarv. I Sverige var det inte förrän på 1970-talet som det industriella samhällets lämningar betraktades som värda att bevara. Industrin och dess verksamhet med fabriker, maskiner, arbetarminnen stod länge utanför det som betraktades som kultur. Anledningen till detta var att industri och kultur sågs som varandras motsatser, det var antagligen anledningen till den tröghet som fanns att betrakta industrin som kulturarv. Industrin symboliserade det moderna samhället, då industri och teknik har anknytning till samtiden och framtiden. I Sverige utgjorde industrin och dess basnäringar grunden för det moderna samhället, framtid och framgång. Av den anledningen sågs industrin som en symbol för framtiden. Dock suddades denna symbol ut när industrisamhället åldrades och en ny postindustriell fas närmade sig (Alzén, 1996).

År 1969 påbörjade Riksantikvarieämbetet och landsantikvarierna det grundläggande arbetet för att samla in material gällande områden som hade kulturmiljövärde. Några områden hade en karaktär av riksintresse och markerades med avsikt att bevaras inför framtiden. I materialet fanns det få industrianläggningar redovisade, detta berodde på inverteringen fokuserade på fornlämningar eller byggnader och inte samlade miljöer. De komplexa industrimiljöerna uteslöts därför. Bland de skyddade byggnaderna fanns inga yngre industribyggnader. Det som ansågs vara värt att bevara var vissa bruksmiljöer från 1600-talet och 1700-talet (Alzén, 1996).

År 1972 lades det fram förslag till en ny kulturpolitik. Ett av målen, bevarandemålet, syftade på att precisera statens ansvar för kulturen. Detta innebar att kulturpolitiken skulle "garantera att äldre tiders kultur tas tillvara och levandegörs". År 1974 antogs detta samt sju andra kulturpolitiska mål. Detta ledde till att industrisamhällets framväxt värderades lika högt som adeln, borgarnas, prästerna och böndernas verksamhetsområden. I de kulturpolitiska målen så betraktades industrin som kulturellt arv och hade därmed vunnit laga kraft (Alzén, 1996).

En ny plattform inrättades av Riksantikvarieämbetet: "Det moderna samhällets kulturarv". Där dialog förs kontinuerligt mellan myndigheter tillsammans med länsstyrelser, kommuner, ideella organisationer och andra aktörer arbetar med den moderna kulturmiljön. Plattformens syfte är att uppmärksamma det moderna kulturarvet och värna om dessa miljöer som värnar om det moderna samhällets framväxt. Med det moderna kulturarvet avses kulturarv med fokus på modernismen och dess arkitektoniska element. I Sverige gav arkitekturen under 1900-talet uttryck för det moderna samhället, dock kan den radikala och mer renodlade modernismen ses under 1930 och 1970-talet. De arbetsmiljöer som industrialismen bidrog till är en väsentlig del av det moderna samhället, från 1800-talets mitt till 1970-talet (Fadeel, 2017c).

På grund av att det industriella kulturarvet började betraktas som kulturarv väldigt sent är det även intressant att förstå bevarandeprocessen. Frågan som vi måste ställa oss är vad som är värt att bevara. Bevarandet kan delas upp i olika former. Med ett musealt bevarande avses att något ska bevaras i dess ursprungsskick. Det eftersträvas så stor autenticitet som möjligt, vilket innebär att helst inga justeringar eller tillägg ska göras. En annan typ av bevarande är underhåll som innebär att en byggnad eller ett föremål underhålls så att artefakten är oföränderlig. Restaurering avser att ett objekt återställs från en tidigare epok. Exempel på detta är kyrkor där kyrkomålningar under vissa perioder målats över och senare knackats fram. Med återanvändning menas att byggnader eller maskiner renoveras och får en ny funktion. Byggnader kan till exempel användas som skolor, kontor eller annan institutionell verksamhet. Ingreppen kan i vissa fall vara helt genomgripande och förändra byggnaders interiör och endast skalet bevaras. Inventering eller dokumentering innebär att en industriell artefakt inte bevaras utan syftet är att bevara kunskapen. Genom att ta till vara på information och material kan kunskapen inom det aktuella området öka och fungera som ett eventuellt underlag till musealt bevarande (Alzén 1996).

På vilket sätt kan en industrimiljö omvandlas till en mer levande miljö utan att karaktären förloras?

Attraktionskraften hos en region kan stärkas genom att ta till vara på kulturmiljön. Detta genom att skapa goda förutsättningar för attraktiva stadsmiljöer och turism, vilket också inkluderar god arkitektur. Kulturarv och kulturaktiviteter bidrar i att medborgares personliga utveckling, gemenskap och identitet möts mellan andra inom regionen. Dessutom ger ett rikt kulturliv en strategisk livsmiljö som förmår att attrahera människor och företag från omvärlden (Boverket, 2004).

Förutsättningen för att kunna bevara en byggnad eller en miljö är att denna fortfarande har en funktion. Önskvärt är såklart att den ursprungliga funktionen behålls, så att byggnaden åldras och förändras på ett kontinuerligt sätt. Det är inte alltid möjligt, speciellt inte i industrimiljö där flera lokaler står tomma och produktionen har flyttats eller lagts ner (Lund, Lundberg & Schlyter, 2007).

Industrimiljöer ses ofta som platser som saknar estetiskt värde eller är ärrade för livet. Där finns utmaningen som landskapsarkitekt att ändra den allmänna uppfattningen gällande övergiva industrimiljöer, samt möjliggöra deras potential för rekreation och social interaktion. En annan utmaning är att se till att förbli trogen till originalstrukturen och samtidigt integrera samtida teknik och funktioner (Land8, 2015).

Att skapa ny design för industriområden innebär att gamla funktioner används på ett nytt sätt. Detta ger det omgivande samhället nya kulturella möjligheter, vilket också kan bidra i ekonomisk tillväxt. Användandet av en byggnad med kulturvärde som inte genererar i mer än förfall har såklart ekonomiska fördelar. Ett exempel är UNESCO's världsarvsklassade Zollverein kolgruva, ett industrikomplex i regionen Essen i Tyskland. Denna kolgruva är den största i Europa och har blivit förvandlad till ett kulturellt centrum för konst. Den nya designen inrymmer skridskobana och en restaurang (Land8, 2015).

Att skapa förståelse för en plats gällande den industriella historien kan göras på andra sätt än att bevara befintliga byggnader, strukturer och detaljer. Kreativitet och modern teknik möjliggör sättet att förmedla olika känslor samt kunskap om historien. Ljus och

ljudininstallationer eller projicering av bilder och filmer är ett sätt att förmedla kulturarvet. Olika konstillationer som har historien som utgångspunkt och inspiration kan öka medvetenheten (Lund, Lundberg & Schlyter, 2007).

För välbefinnande i utomhusmiljöer är det generellt viktigt med komfort och bekvämlighet. Det är en avgörande faktor för hur länge människor tenderar att bli kvar på en plats. Skydd mot t.ex. sol, vind och bekväma sittplatser gör miljön mer inbjudande. Atmosfären på platsen är viktig för trivsel och avgörande för hur pass säker och trygg miljön känns att vistas i. Publika platser som erbjuder avskildhet från den angränsande miljön i form av element som vegetation och vatten gör det möjligt för besökare att slappna av. Människor attraherar människor och det som lockar är liv och aktivitet på en plats. Hur människorna interagerar med sin omgivning är såklart individuellt. Några nöjer sig med ett passivt deltagande och att observera människor från håll. Andra föredrar ett mer aktivt deltagande där de får en upplevelse med människor och platsen. Platser som erbjuder olika typer av deltagande är ofta väldigt uppskattade. Länkar och social interaktion kan skapas mellan människor genom element som bänkar, vatten, skulpturer och caféer. Spontan interaktion kan även uppstå om det finns något intressant på platsen som väcker uppmärksamhet t.ex. tillfällig konst. En utemiljö som erbjuder variation, förändring och upplevelse kan vara avslappnande för många människor eftersom det avviker från det förväntande eller vardags- rutinen (Carmona, 2010).

En annan aspekt är att platser för kulturella aktiviteter ska vara tillgängliga för personer som har en funktionsnedsättning, enligt FN-konventionen gällande rättigheter för personer med funktionsnedsättning, artikel 30 Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott. Gällande äldre kulturmiljöer och att tillgängliggöra dessa så har utvecklingen gått framåt. Kulturmiljölagen (KLM) främjar åtgärder som innebär en ökad tillgänglighet (Fadeel, 2018).

Med det antikvariska synsättet i åtanke bör platsens historia vara avläsbar i utemiljön. Förändringar och tillägg kan ske men en grundläggande respekt för de befintliga byggnaderna och strukturerna

(Lund, Lundberg & Schlyter, 2007). Det är viktigt att ta till vara på materialiteten inom ett industriområde och inspireras av den befintliga planläggningen och strukturen vid implementering av nya element och funktioner (Land8, 2015).

Materials yta beskrivs med ordet materialitet och innebär i praktiken det estetiska uttryck materialet ger. Uttrycket kan upplevas visuellt genom att en yta är mörk eller ljus, matt eller blank. Ibland kan materialet även vara taktilt vilket gör att egenskaperna kan kännas, t.ex. att en yta är varm respektive kall. Olika ljud och dofter kan göra att karaktären på materialet blir speciellt. Ett exempel är trä som är ett material som har goda akustiska egenskaper, genom att knacka på det så kan de klargöras att det är just materialet trä. Betong som är slipad och målad kan vara svårt att urskilja från andra material, dock kan materialet identifieras på grund av dess hårdhet och temperatur (Johansson, 2007).

Avläsbarheten på en plats förstärks när det är tydligt vad som är gammalt och nytt. Moderna tillägg eller byggnader som utformas med ett modernt formspråk gör att de gamla byggnadernas karaktärsdrag särpräglas. Samtidigt kan inspiration självfallet tas från befintliga eller borttagna byggnader. Ett exempel på detta är att en äldre volym efterliknas med ett nytt avvikande material. Detaljer eller särskilda egenskaper t.ex. fönstersättning kan tas upp i nya byggnader. I vissa fall är det även befogat med rekonstruktioner (Lund, Lundberg & Schlyter, 2007).

Åldrandet av material är en viktig aspekt att beakta vid förnyelse eller anläggning av nya utemiljöer. Generellt så planeras inte dagens utemiljöer för att hålla i all evighet, vilket innebär att livslängden på materialen kan variera. Det nya och fräscha är inte bestående, och efter en tid så kommer nedsmutsning, slitage och sönderfall. Estetiska kvalitéer diskuteras inom filosofin som primära och sekundära. Till de primära kvalitéerna räknas de egenskaper som kan relateras direkt till föremålet t.ex. form, storlek och antal. Hit hör även färg eftersom det är en kulör som kan mätas på ett relativt objektivt sätt. De sekundära kvalitéerna fokuserar istället hur den som observerar objektet eller föremålet uppfattar det. Det kan vara

upplevelser som t.ex. råhet, harmoni och skönhet. Detta applicerat på materials åldrande skulle kunna innebära att de primära egenskaperna kan vara vittringsgrad, kulörförändringar, nötning och slitage. Dessa egenskaper kan relativt enkelt beskrivas i tekniska termer eller siffror. Sekundära kvalitéer berör istället hur åldrandet upplevs. Åldrande ytor eller miljöer kan upplevas som både bedrövlighet förfall eller vackert patina, beroende på vem som observerar. (Johansson, 2007).

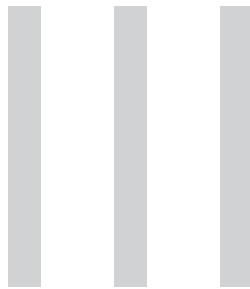
Gränsen mellan nytt och gammalt är något som bör finnas i åtanke när ett eller flera objekt byts ut. Precis som de stora strukturerna är viktiga för förståelse om landskapets historia kan även detaljer berätta mycket. Till exempel kan en skylt från förr eller en räls i gatubeläggningen bevaras för att skapa känsla av det förflutna (Lund, Lundberg & Schlyter, 2007). Att låta lager på lager strukturen skina igenom i markanvändningen och byggnader är ingen ny företeelse. Begreppet tas upp av Braae (2015) i boken *Beauty redeemed: recycling post-industrial landscapes*. Där kallas det för spolia som på latin betyder återanvändning av sten eller att återanvända skulpturala former i nya sammanhang när ursprungs funktion inte längre fungerar. Respekt och hushållning för byggnadsmaterial från tidigare epoker har varit vedertagen praxis från antiken till modernismen. I industrimiljö knyts fenomenet spolia genom olika strategier i stadsomvandlingsprocesser. Utgångspunkten i gestaltning är ofta att befintliga kontexter anses vara mer utmanande än att utgå ifrån en tom yta. Kontraster och skillnader är viktiga så att vissa delar framträder och andra blir mer subtila. Inspiration från befintliga strukturer och byggnader kan även tillföra nya värden till området (Braae, 2015).

Vid upprustning av utemiljöer byggs ofta hela anläggningen om. Det blir då svårt för material att utveckla patina. Växter som material är inte statiska eftersom de är levande och det innebär att de tar utrymme, vissnar och dör. Livslängden för växter varierar från växt till växt, några få månader för annueller och träd kan stå i flera sekel. Om hårda material väljs utifrån samma utgångspunkt kan differentieringen i livslängden ge olika kvalitéer. Vissa material kan ses som "sommарblommor" och byts ut och andra kan vara "träd" som skapar patina (Johansson, 2007).

Belysning är en av de element som är viktigt för industriell återupplivning, på grund av att det lyfter fram och synliggör befintliga strukturer (Land8, 2015). Belysning av utomhusmiljöer är också en viktig aspekt när det gäller jämställdhet, det finns en generell skillnad på hur kvinnor och män förhåller sig till det offentliga rummet. Om det finns påtagliga brister gällande belysning kan det förhindra rörligheten på en plats under de mörka timmarna på dygnet. Mörka partier vid anslutande gång och cykelvägar kan göra det svårt att se de mötande (Jönköpings kommun, 2011). Dålig belysning kan ge upphov till att gator och öppna platser inte befolkas på samma sätt som dagtid. Den sociala och informella kontrollen upplevs sämre om belysningen är dålig. Ett område som har en fungerande utomhusbelysning signalerar även att området är omhändertaget och upplevs av den anledningen mer tryggt (Brå, 2015).

Ljussättningen på en plats kan även ge en förståelse för vad den är tänkt att användas till. Ytor som är offentliga, halvoffentliga och privata kan förtydligas (Jönköpings kommun, 2011). Ljussättning som har en tanke bakom sig kan leda till att landmärken lyfts fram och att de karaktärskapande elementen och strukturerna stärks. Det bör finnas en balans mellan planerande ljuskällor och det naturliga mörkret. Stora kontraster mellan den ljusaste och mörkaste punkten kan ge försämrade effekt istället för positiv. Ljus reflekteras även mot vissa material, ljusa och släta material reflekterar mer än mörka och ojämna. Tydligheten i ljussättningen är även väsentlig för att vissa målpunkter ska kunna nås. Läsbarhet kan också uppnås genom att belysa vissa objekt eller delar av vegetation, då kontrollen blir bättre, samtidigt som det fungerar som en dekor (Huddinge kommun, u.å).

REFERENSSTUDIE

I referensstudien görs två platsstudier och med hjälp av DIVE-metoden analyseras och jämförs områdena.

REFERENSSTUDIE

DIVE-analys

DIVE-analysen redogör för vad som har varit och är socialt, ekonomiskt, kulturellt och miljömässigt betydande för ett områdes eller en plats utveckling. DIVE står för describe (beskrivande), interpret (tolkande), valuate (värderande) och enable (aktivering). Av den anledningen är DIVE-analysen uppdelad i fyra delar och för att konkretisera dessa har frågorna nedan används för att beskriva, tolka och värdera platsernas karaktär. Hur kulturarvet har tagits tillvara på beskrivs under delen aktivering. Under denna del har även en tolkning gjorts av DIVE-analysen för att anpassa metoden till en befintlig plats. Genom att analysera uttrycken på platsen idag kan inspiration hämtas till nästa del i arbetet där analyser och omgestaltning ska möjliggöra de kulturella värdena. Detta har sammanfattas i underrubrikerna: bevarande, rekreation, materialitet och struktur, tillgänglighet, belysning och säkerhet.

Modellen har fungerat som ett ramverk i denna uppsats för att underlätta läsningen samt för få förståelse för kulturhistoriska värdebeskrivningar. Platserna har analyserats utifrån de skick de är idag och ingen hänsyn har tagits till framtida planer för områdena. Den förberedande delen har bestått av att inhämta kunskap om området innan platsbesöken, för att få förståelse för karaktären av industrimiljön. Efter detta har ett platsbesök gjorts för att göra egna observationer och upptäcka saker som inte står i litteraturen. Av den anledningen har referenser som berör den historiska delen jämförts med en tolkning som gjorts utifrån platsbesök, vid dessa delar finns det därför inga skriftliga referenser.

Platserna som har analyserats är Norrköpings industrilandskap och Nyhamnen i Malmö, där det pågår en ny översiktsplanering av området. Analyserna sammanfattas i slutet av kapitlet. Där beskrivs och jämförs industrimiljöerna samt konkluderas vad som gör dem unika.

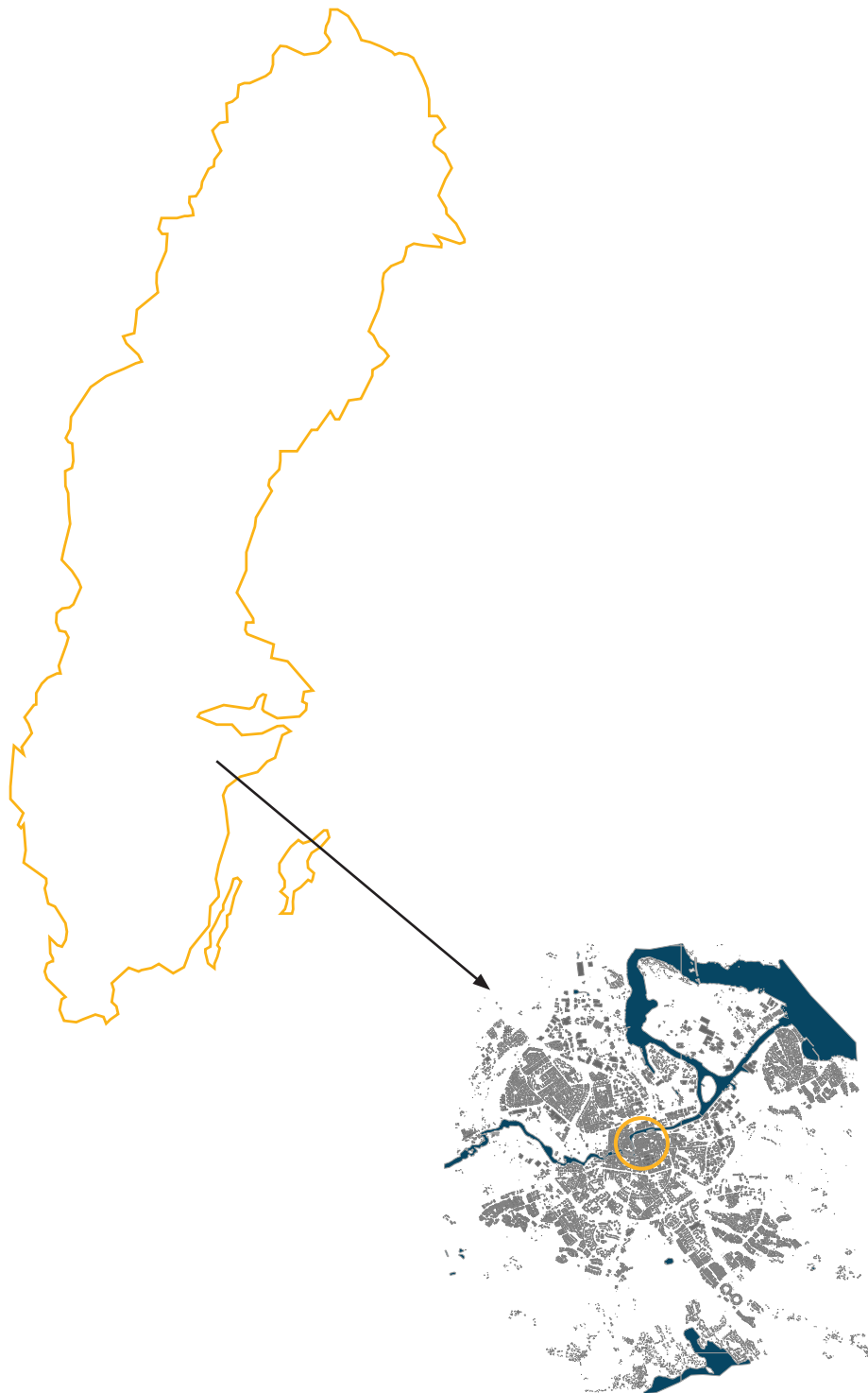
D Vad berättar dagens landskap och miljö om områdets ursprung, utveckling och karaktär?

I Har vissa element och karaktärsdrag i området haft speciell betydelse i samhället?

V Vilka element och karaktärsdrag har speciellt värde, kan de utvecklas och var går gränserna för vad de tål?

E Hur har områdets utpekade, historiska kvaliteter och resurser förvaltas och utvecklas?

Norrköpings industrilandskap

Norrköpings industrilandskap - Bilder

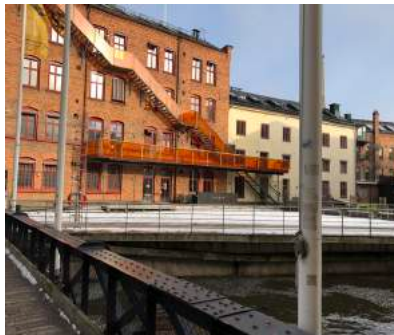
Campus Norrköping

Arbetets museum

Skorsten och Stadsmuseum

Modernt tillägg på "Trappan"

Ljuskronor mellan husen

Olika tillbyggnader i tegel

Träspång längs vattnet

Motala ström

Stora träd vid vattnet

Materialmöten

Grafitti

Materialmöten

REFERENSSTUDIE

Norrköpings industrilandskap

Steg 1 – Beskrivning

Vad berättar dagens landskap och miljö om områdets ursprung, utveckling och karaktär?

Det centralt belägna industrilandskapet i Norrköping utgör ett tids-historiskt dokument som är i klass med medeltidens ringmur på Visby och stormaktstidens Gamla Stan i Stockholm (Upplev Norrköping, u.å). Industrilandskapet är centralt beläget vid Motala Ström även kallad "Strömmen", där vattenkraften användes som energikälla för industriproduktionen. Under industriella revolutionen byttes traditionella tillverkningsmetoder av textil ut mot mekaniserad tillverkning. Längs med Strömmen radar imponerande industribyggnader upp sig och etableringen av dessa började för flera hundra år sedan. Många norrköpingsbor fick arbete i fabrikerna som tillverkade textilier, vapen, papper och elektronik. Norrköping blomstrade som industristad under många generationer. Norrköping kom att bli Sveriges främsta industristad under mitten av 1800-talet och hade under den tiden näst störst befolkningen efter Stockholm. Under efterkrigstiden drabbades minskade efterfrågan av varor, detta ledde till att många företag på 1970-talet fick flytta från fabrikslokalerna, eftersom de då stod tomma (Alzén, 1996).

Omvandlingen av Norrköpings industrilandskap skedde under samma period som industri började räknas som ett kulturarv. Äldre bebyggelse har fått ge plats åt sociala reformer, hälsoaspekter, detaljhandel och ökad trafik i innerstaden. När omgestaltningar skedde runtom i landet under 1950- och 1960-talet bidrog detta till en centrumsanering. De gamla städerna motsvarade inte de nya kraven gällande högre standard och utöver detta sattes bostadsfrågan i centrum. Bostadsområden kunde förbättras om de gamla byggnaderna revs och sanerades. I Norrköping ledde detta till att en generalplan (numera översiktsplan) antogs. Det var en metod för att märka ut och styra markanvändningen i staden. Dock lämnade den inte mycket plats för kulturhistoriska byggnader och några fabrikslokaler märktes ut som "äldre bebyggelse av stadshistoriskt värde", men motivering till detta saknas. Till följd av detta revs stora delar, men det centrumnära industrilandskapet fick vara kvar eftersom det inte ansågs vara aktuellt med bostadsbebyggelse där (Alzén, 1996).

Minnet av den forna historien finns kvar och omfattande renoveringar ledde till att industrilandskapet återigen blev stadens nav. Tillverkningen är numera utbytt mot kunskapsorienterade verksamheter. I de ombyggda fabrikerna har Linköpings Universitet etablerat Norrköpings Campus. Fabrikslokalerna rymmer även en del företag däribland Norrköpings Science Park som driver entreprenörsprogram för företag med spetskompetens och Visualiseringscenter-C som kopplar samman forskning med nytänkande kultur, däribland experimenterar de med olika typer av 3D-föreställningar. Arbetes museum som ligger vid strömmen berättar om den forna historien kring Norrköpings Industrilandskap och bjuder även på interaktiva utställningar och internationella foton. Norrköpings Symfoniorkester har sin mötesplats här i Louis De Geer konsert & kongress, vilket har kommit att bli en mötesplats för kultur och konferenser. Den gamla pappersfabriken har fått nytt liv som modernt konserthus där historiens järnbalkar möter aktuell design och tidlösa toner (Upplev Norrköping, u.å).

Längs med strömmen finns det unika promenadvägar och på vissa ställen träkonstruktioner längs med fasader som gör att Strömmen med forsar och fall tillgängliggörs. Området har även caféer och restauranger i denna historiska miljö (Upplev Norrköping, u.å).

Steg 2 – Tolkning

Har vissa element och karaktärsdrag i området haft speciell betydelse i samhället?

Under 1840-60 så blev Norrköping en av Sveriges främsta industristäder, och under den perioden blev det den näst största staden efter Stockholm. Många nya företag etablerade sig och gamla familjeföretag omvandlades till aktiebolag. Efterfrågan på att etablera sin verksamhet vid vattnet var stor, vilket ledde till en del konkurrens. Fördelarna att använda vattnets kraft vid tillverkningen sågs som stora. Detta ledde till att byggnader placerades på betongfundament ute i Strömmen, vilket i sin tur medförde stabilare konstruktioner samt möjliggjorde ytterligare bebyggelse. Alla sluttande stränder försvann och ersattes med huskroppar som vände sin framsida mot strömmen (Alzén, 1996).

Steg 3 – Värdering

Vilka element och karaktärsdrag har speciellt värde, kan de utvecklas och var går gränserna för vad de tål?

De element och karaktärsdrag som är speciella för Norrköpings industrilandskap är vägar längs med strömmen har tillgängliggjorts och att ta del av historien blir därmed enklare. Gamla fabriker som gjorts om och renoverats har fått nytt liv. Även nya element har integrerats och det finns en stor variation i materialvalen på platsen. Dock är detta något som gör platsen unik och att det gamla blandas med det nya blir en intressant kontrast. På väggarna vittnar olika tegel om tillbyggnader och olika lager från olika tider kan ses i materialvalen. Broar över vattnet på vissa ställen gör det möjligt att observera vattnets kraft på nära håll.

Skorstenarna dyker även upp på flera ställen i industrilandskapet och berättar om den forna industritillverkningen. En av de mest fascinerande är den som dyker upp ur vattnet, som är en konstinstallation. Ett återkommande ämne är om skorstenen sjunker eller stiger ur vattnet. Konstnären Jan Svenungsson medger att han är öppen för tolkningar eftersom han inte tänk i dessa termer vid skapandet av konstinstallationen (Norrköpings Konstmuseum, u.å).

Gränsen för vad landskapet tål är nog att ytterligare konstruktion längs med vattnet skulle kännas överflödig. Det är redan en tät bebyggelse. Fler element som täcker vattnet skulle ge mindre förståelse för hur vattnet var en del av etablering av industrilandskapet och varför det är placerat just där.

Steg 4 – Aktivering

Hur har områdets utpekade, historiska kvaliteter och resurser förvaltas och utvecklas?

Bevarande: Norrköpings industrilandskap har redan fått nya funktioner i de gamla fabrikslokalerna och på så sätt frigörs kulturarvet genom bevarandet av de gamla lokalerna. De historiska kvalitéerna finns bevarande i och med att Arbetets museum som berättar historien och Norrköpings framväxt som industristad.

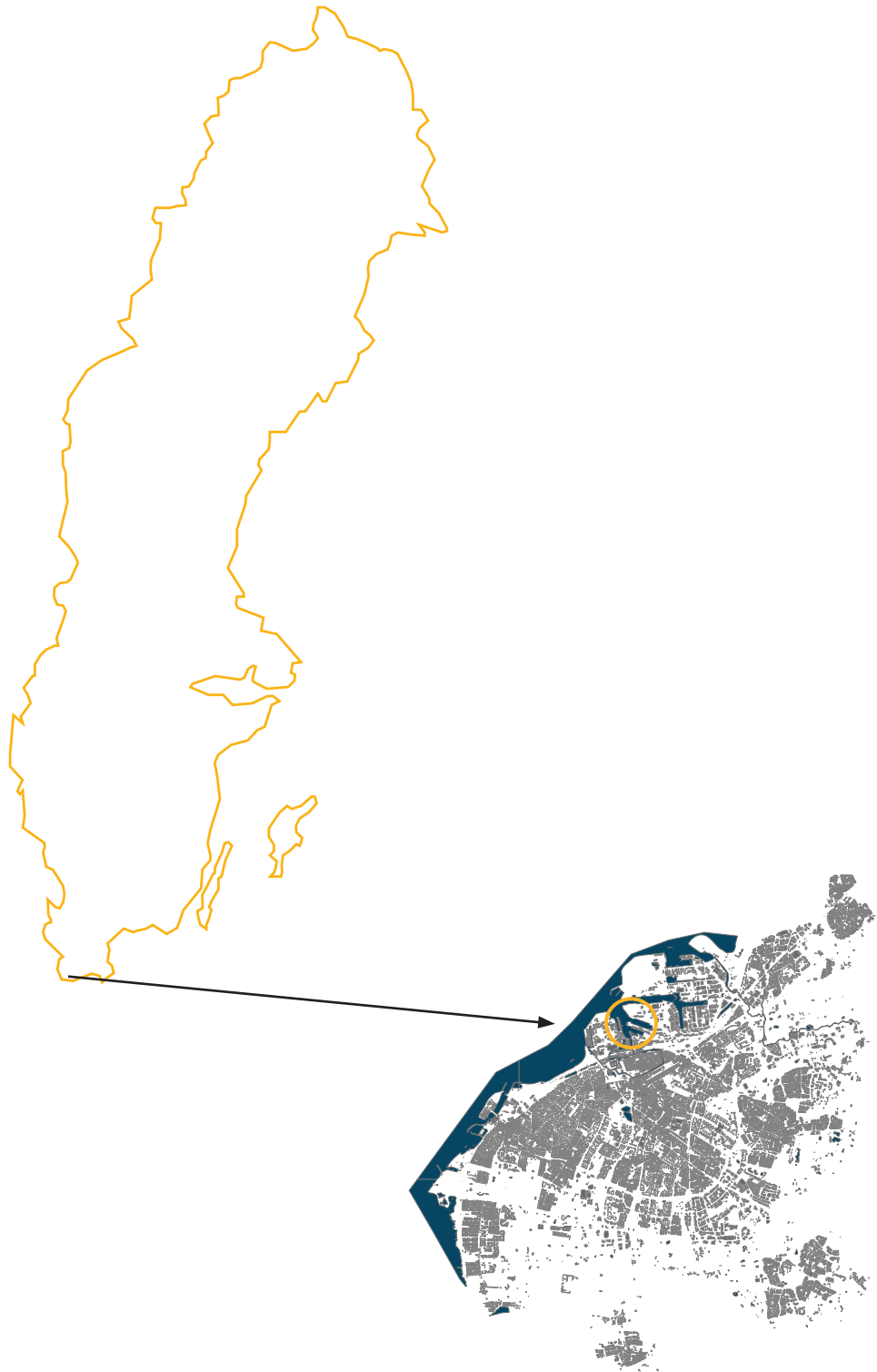
Rekreation: Möjligheten till promenad längs med Strömmen ger möjlighet att observera landskapet på närmre håll och sittplatser ger möjlighet till vila. Bruset från Strömmen har även restorativ effekt, eftersom det omgivande trafikbullret minskar.

Materialitet och struktur: Det finns många varierande material på platsen. Tegel i olika färg berättar om tillbyggnader. Längs med strömmen blandas materialen också. Det kan enkelt ses olika lager i strukturen. Stenmjölsgångar blandas med träspänger utmed fasader. Kullersten och större betongplattor harmoniserar med omgivningen. Intrycket kan tyckas rörigt, men det fungerar bra i denna miljö som redan har många olika material. Lager strukturerna blir tydliga och gränsen för vad som är gammalt och nytt tydliggörs, vilket jag tror är ett medvetet val för att visa på vad som är nya tillägg eller inte.

Tillgängligheten: Tillgängligheten på platsen är bra på vissa ställen och andra är den uteslutande. Ett tydligt exempel är där det endast finns trappor och inga ramper. Vissa trappor saknar vilplan, där det hade känts naturligt att ha ett. Barnvagnsramper kan ses på vissa ställen, vilket gör tillgängligheten uteslutande för de som hade behövt en ramp, men kräver ett vilplan för att kunna ta sig upp. Förmodligen är det svårt att bygga längs vattnet och samtidigt tillgoda dessa aspekter, men inkluderande design hade självklart varit optimalt. Resultatet blir att funktionshinder och äldre människor har svårt att ta del av det industriella kulturarvet fullt ut.

Belysning och säkerhet: Mellan vissa industribyggnader hänger armaturer som liknar kristallkronor, vilket lyfter blicken uppåt och ger de hårda tegelbyggnaderna en vacker kontrast. Ljusspel på vattenfallen får dem att skimra i regnbågens färger. Även lyktstolpar blandat i klassisk stil med mer modern lyser upp vägen längs med Strömmen, vilket gör att platsen känns trygg under dygnets mörka timmar.

Nyhamnen i Malmö

Nyhamnen i Malmö - Bilder

Silo längs med järnvägsspår

Anslutande bilimport

Travers

Hamnparken

Importhamn

Angränsning till havet

Hullkajen

Kristianiagatan

Vy mot ångbåtsbron

Gammalt fackverk

Betongvägg

Vy mot gamla färjeläget

Nyhamnen i Malmö

Steg 1 – Beskrivning

Vad berättar dagens landskap och miljö om områdets ursprung, utveckling och karaktär?

Nyhamnen är centralt belägen i Malmö, nära centralstationen. Platsen är en viktig del av Malmös industrihistoria och platsen började anläggas i mitten på 1800-talet. Statens Järnvägar byggde även en station i nära anslutning till Nyhamnen. När järnvägstrafiken ökade de sista årtiondena av 1800-talet kom flera privatbanor att ledas in till Malmö centralstation. Därmed ökade antalet byggnader till driften av järnvägen. Järnvägsverksamheten hade en tät sammankoppling med hamnverksamheten under 1800-talets senare del och 1900-talets början. De kommunikativa möjligheterna till Nyhamnen gjorde att det fungerat som utskeppningshamn för varor, speciellt livsmedel som var producerade i södra Sverige. Det pågick förädling av livsmedel i hamnen med hjälp av Kooperativa förbundets lager och ett kafferosteri. Lantmännen etablerade silos och fodermagasin längs kajen. Verksamheterna förlorade delvis sin betydelse under 1900-talets senare del. Lokalerna har på vissa ställen byggts om och andra verksamheter har flyttat in. De som står tomma hotas av ett ganska gediget förfall (Malmö stad, 2002).

Järnvägens etablering ledde även till att bebyggelse etablerades i området. Både kontor, offentliga institutioner och bostäder uppfördes i området. När hamnen började fyllas ut etablerades även rätvinkliga gatunät och slutna kvarter. Många rederier, skeppsmäklare och försäkringsbolag förlade sin verksamhet här på grund av närheten till hamnen (Malmö stad, 2002).

Platsen hade en betydande roll under den stora immigrationsvågen till Amerika. Under perioden 1874-1939 var antalet emigrerande 160 000 från Malmö, många i från Hullkajen. Malmö var därför Sveriges näst största hamn för emigration. Nyhamnens historia utgör en inspirationskälla i samband med att området ska utvecklas och en ny översiktsplan upprättas. Byggnader, kajer, mathistoria och migration är en bra utgångspunkt för vidareutveckling av kulturhistoriska värden. Nybyggnation och förtätning av Nyhamnen kommer att ge konsekvenser för kulturmiljön, men med tydliga riktlinjer kan värdena stärkas och lyftas fram (Malmö stad, 2016).

Färjetrafiken har varit starkt knuten till Nyhamnen där det år 1894-95 byggdes ett ångfärjeläge som skeppade trafik till Köpenhamn. Trafiken upphörde 1986 och ersattes med färjeförbindelse till Tyskland. Öresundsbron tog senare över trafiken mellan Malmö och Köpenhamn (Malmö stad, 2002).

Steg 2 – Tolkning

Har vissa element och karaktärsdrag i området haft speciell betydelse i samhället?

De karaktärsdrag i området som haft störst betydelse för samhället är att platsen har och fortfarande i viss utsträckning används som uppskeppningshamn. Kilometerlånga rader med bilar uppenbarar sig på den östra sidan, inhängande med stängsel. Det vittnar om att bilindustrin bedriver en pågående verksamhet med import av bilar. Att Nyhamnen har fungerat just som uppskeppningshamn och fortfarande har ett syfte är en viktig komponent i det industriella kulturarvets historia. Handelsvarorna har förändrats från mat till bilar och hamnen som en gång fungerat som utgångspunkt för emigranter gör att det immateriella kulturarvet har förts vidare, bara i en annan form. Det handlar numera mer om import än export. Järnvägen har också fått en sekundär roll i relation till hamnen.

Nyhamnens karaktär är starkt kopplad till hav och industri. De stora byggnaderna som har en övergiven karaktär omges av öppna hårdgjorda ytor som angränsar till vattnet. Längst ut på Nyhamnspiren är några företag etablerade, annars finns det inte så många spår av mänsklig verksamhet i området. Avsaknaden av grönska inom Nyhamnsområdet är påtagligt och gör så att platsen känns strikt. Den grönska som finns är intill Blygiahuset och längst ut på Nyhamnspiren där Hamnparken finns. Fasaderna på huset gör inte intrycket bättre eftersom de är väldigt slutna och ger området en mer övergiven karaktär.

Steg 3 – Värdering

Vilka element och karaktärsdrag har speciellt värde, kan de utvecklas och var går gränserna för vad de tål?

Gamla järnvägsspår i marken berättar en historia om det industriella kulturarvet och exporten av varor från Nyhamnen. De gamla industriella byggnaderna har en sliten karaktär och underhållet på byggnaderna har varit bristfälligt. Krossade fönster och flagande färg ger platsen en övergiven karaktär. Bristen på mjuka material och grönska gör att området får en hård karaktär.

Byggnaderna skulle behövas rustas upp och platsen behöver kännas mer inbjudande. Malmö stads (2015) planprogram för området berättar att området ska rymma ca 6000 nya bostäder med hög täthet. Dessutom ska diversifierat näringsliv med ca 13000 sysselsatta inom näringar blandas med bostäderna. Detta ska ske etappvis och Nyhamnen ska bebyggas från sydväst till nordost. Skolor och annan service ska även etableras på platsen. Översiktsplanen ska justeras mer under 2018, men förväntas bli antagen av kommunförmäktig under 2018/2019 (Malmö stad, 2015).

Det kan ses som positivt att området ska tillgängliggöras och bebyggas, eftersom det innebär att Nyhamnen kommer få nytt liv och nya funktioner. Det finns fortfarande en ovisshet gällande det industriella kulturarvet och att kanske glöms bort i planprocessen och att gamla industribyggnader får ge plats till nybyggnation. Det är svårt att säga hur mycket hänsyn som kommer tas till kulturmiljön på platsen och vissa byggnader är kanske svåra att bevara på grund av förfallet. Bevarandet är viktigt för att behålla Nyhamnens identitet. Om vissa element och strukturer behålls, ger det en förståelse för vad platsen en gång används till. Ett exempel är om byggnader inte kan behållas kanske järnvägsspåren i marken kan behållas.

Steg 4 – Aktivering

Hur har områdets utpekade, historiska kvaliteter och resurser förvaltas och utvecklas?

Bevarande: Just nu så består området av gamla industribyggnader och stora asfalterade ytor. Hur mycket av området som ska bevaras i samband med nybyggnationen är ännu oklart. Om de företag som sitter i byggnaderna kommer få vara kvar eller inte är också oklart.

Rekreation: Just nu finns det inte så mycket möjlighet till rekreation. Längst ut på Nyhamnspiren finns Hamnparken, men knappast stor nog för att ge rekreativa värden. Där är också vegetationen är sparsamt etablerad. Bristen på gröna element gör också att platsen känns mer hård och strikt. Det känns som en offentlig miljö som har kommit i skymundan, av den anledningen kan det nya planprogrammet ge platsen nytt liv och nya funktioner.

Materialitet och struktur: Platsen domineras av hårdgjorda ytor av asfalt. Hamnparken består av lite fler markmaterial, smågatsten och stenmjöl. Gemensamt för området är att det finns ingen barriär direkt mot vattnet. Längs med hamnparken så är stenar utplacerade som avslut för vägen. Vid industriområdet så är det låga betongplintar längs med vattnet. Fasaderna består av både betong, plåt och fönster av glas. Vegetationen är sparsamt sammlad vid hamnparken.

Tillgängligheten: Relativt god tillgänglighet på platsen, det finns inte speciellt många höjdskillnader. Vissa vägar avstängda och tillträde av både fotgängare och bilar är förbjudet, vilket gör det svårt att ta sig runt på området. Större vägar som är vältrafikerade skapar barriärer och gör området mindre lätt att nå.

Belysning och säkerhet: Det finns mycket belysning över den stora kilometerlånga parkeringen som innehåller importbilar. Stora strålkastare lyser upp området, troligen för att minska stöldrisker. Längs med Hamnparken finns det lyktstolpar, men vägen dit känns otrygg eftersom det är väldigt lite rörelse och liv på platsen generellt.

Sammanfattning av referensstudie

Nyhamnen i Malmö är intressant eftersom platsen ännu fungerar som en hamn. Norrköpings industrilandskap har däremot fått nya funktioner i de gamla industrilokalerna. Valet att restaurera de nedlagda fabrikerna och bevara dem tillåter samtidigt besökare att vandra omkring i ett landskap som flertalet städer har rivit och ersatt med annan bebyggelse. Nyhamnen i Malmö står inför en nybyggnation och resultatet av de kulturvärden som kommer att bevaras är ännu oklart.

I Norrköpings industrilandskap finns det flera estetiska värden med den intilliggande promenadsträckan och vattenfallen som brusar. Gula byggnader blandas med vackra tegelfabriker som vittnar om den forna strukturen på platsen. Att det gamla landskapet har fått sig ett lyft genom att nya funktioner rymmer byggnaderna kan ses genom att flertalet besökare passerar under tiden jag besöker platsen. Materialen är blandade och mjukt trä bryts av med smidesjärn och fasaderna som har olika slags tegel berättar historien om hur somliga hus har fått en tillbyggnad. Samma fönster på byggnader trots tillbyggnader gör att de gamla strukturerna bevaras. Annars är materialen mestadels hårda och väldigt lite vegetation återfinns på platsen. Detta gör att byggnaderna och vattnet framhävs mer.

Nyhamnens karaktär är i dagsläget mer övergiven och jag möter endast bilar som passerar när jag besöker platsen. Den nya bebyggelsen i området leder säkerligen till att platsen på sikt får mer liv och aktivitet. Strukturerna på byggnaderna finns kvar och även gammalt järnvägsspår som använts för exporten av mat. Till skillnad från Norrköpings industrilandskap är inte variationen av materialen lika stora i Nyhamnen, då de domineras av asfalt. Industribyggnaderna ser heller inte ut att vara renoverade på ett antal år till skillnad från industrilandskapet i Norrköping. Trots att platserna har haft helt olika syfte finns likheter när det gäller levande och gröna material som det finns väldigt sparsamt med. Annars är det svårt att jämföra en upprustad och moderniserad plats som Norrköpings industrilandskap med Nyhamnen som står inför nybyggnationer och upprustning.

INVENTERING & ANALYS

IV

Inventeringen beskriver platsen Gjuteriet i Linköping genom dess historia, dagens situation samt framtida planer för området. De kulturella värdena beskrivs genom en DIVE-analys. En Lynch-analys beskriver kommunikationer, upplevelsevärdena, rumsligheten och landmärken. Avslutningsvis sammanfattas kapitlet av ett koncept för platsen.

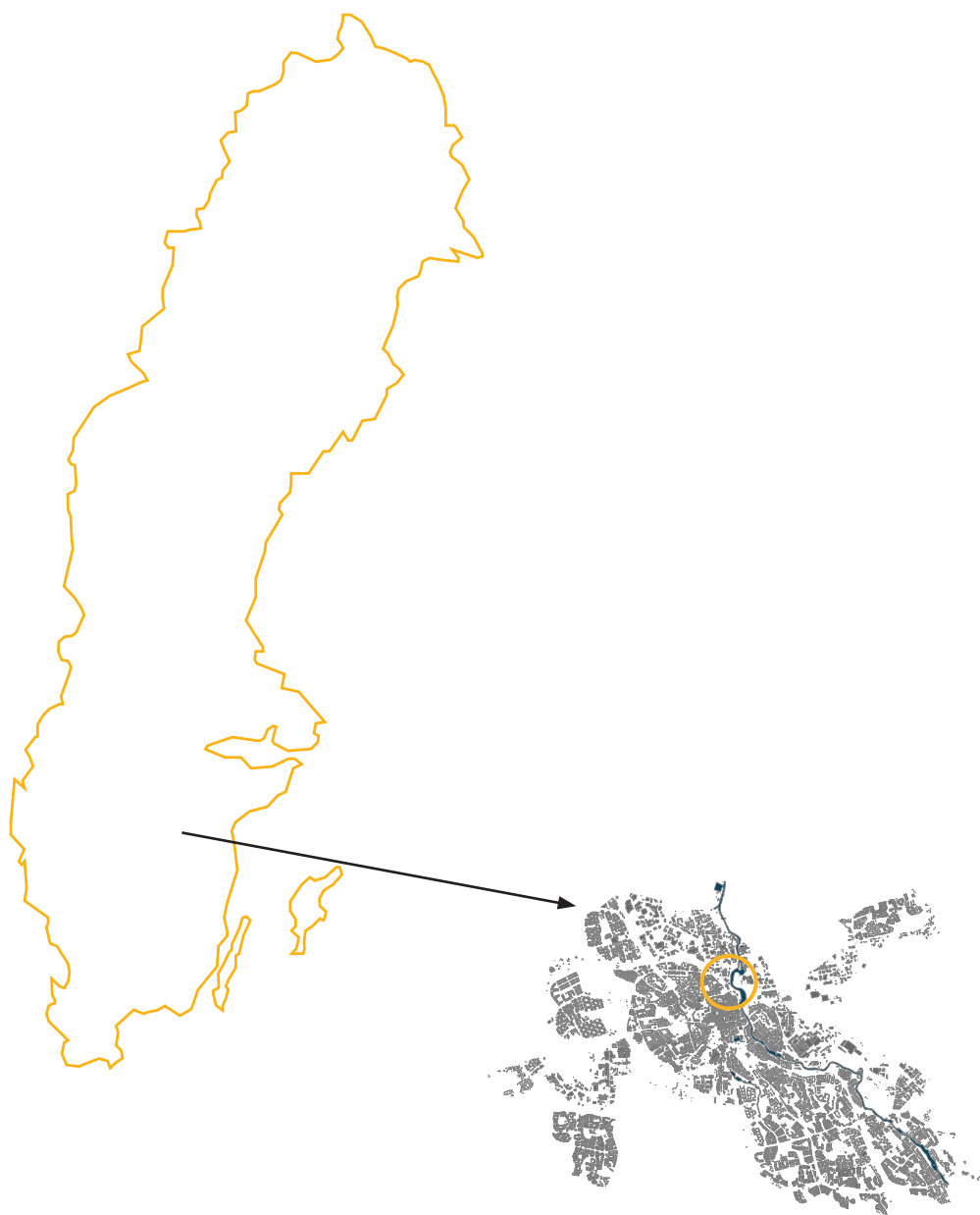
INVENTERING & ANALYS

Beskrivning av analysmetoder

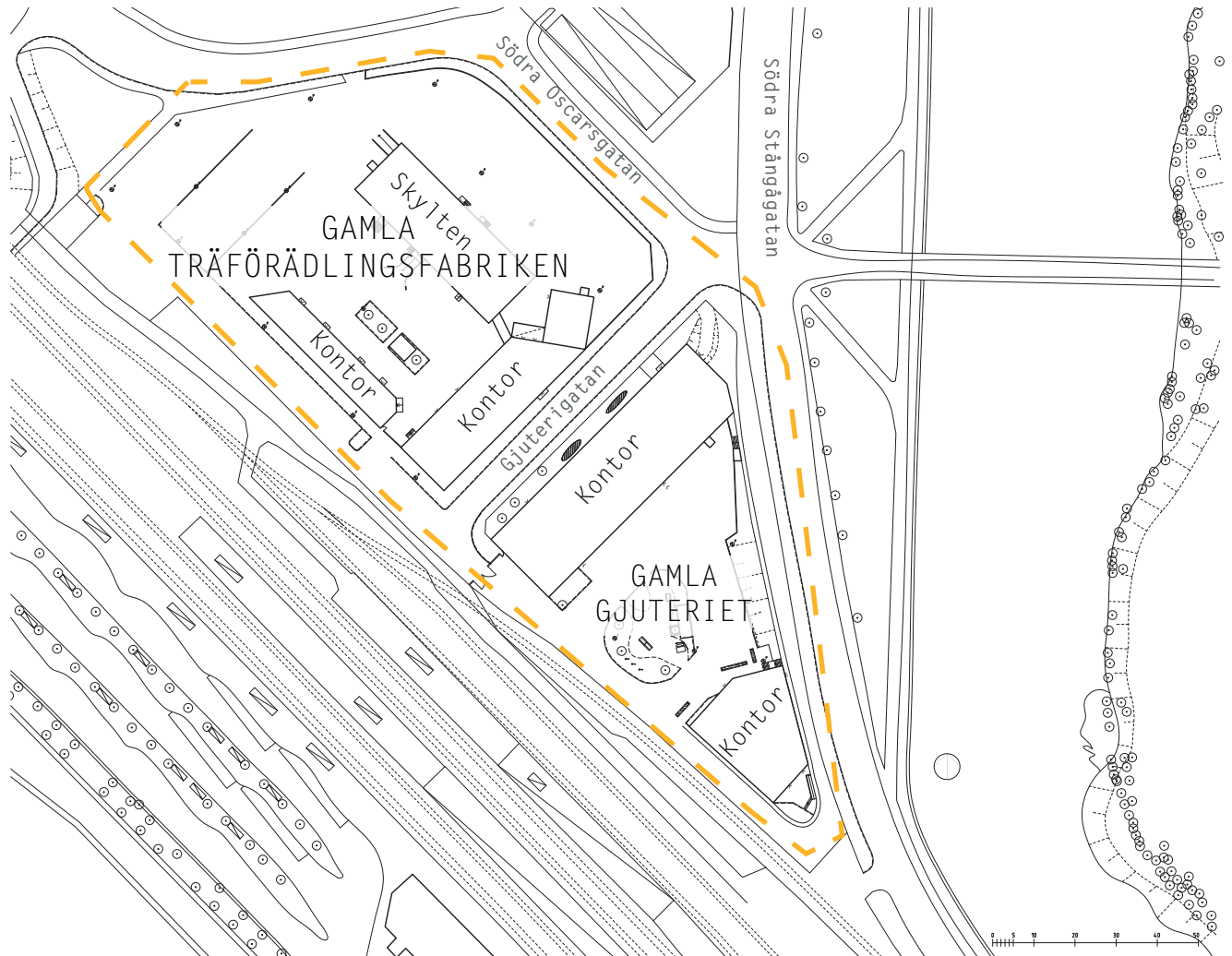
I denna del beskrivs platsen Gjuteriet i Linköping med hjälp av olika analyser. Inledningsvis görs en DIVE-analys, likt referensstudien för att analysera de kulturella värdena på platsen. Där platsbesök blandas med litteratur om platsen. I steg fyra analyseras möjligheterna med aktivering. Frågan blir *"Hur kan områdets utpekade, historiska kvaliteter och resurser förvaltas och utvecklas?"* för att analysera hur det har utvecklats med tanke på kulturarvet.

Efter det görs en tolkning av Lynch-analysen för att anpassa den till platsen. Först redogörs för cirkulation och angöring på platsen. Detta för att förstå hur kommunikationerna påverkar platsen och vilka knutpunkter som finns. Dessutom analyseras Gjuteriet som område. Vilket innebär att upplevelsevärdena, rumsligheten och landmärken som utmärker platsen analyseras. Varje del sammanfattas där det redogörs för hur platsen kan utvecklas. Sammanfattningen av analyserna ligger till grund för det koncept som presenteras sist i denna del.

Linköping Gjuteriet

Befintlighetsplan Gjuteriet

Linköping Gjuteriet - Bilder

Den gamla skyltfabriken

Modern industri i anslutning

Tillägg av plåt i engelsk röd

Fasader med gördelgsims

Parkering mot järnväg

Grind med staket i smidesjärn

Gamla Gjuteriet

Vegetationsö och nybyggnad

Gammalt järnvägsspår utanför

Anslutning mot stångån

Utsikt från innergården

Utsikt mot järnvägsstationen

Gjuteriet i Linköping DIVE-analys

Steg 1- Beskrivning

Vad berättar dagens landskap och miljö om områdets ursprung, utveckling och karaktär?

Kvarteret Gjuteriet ligger norr om järnvägsstationen och spåren. Stångån breder ut sig i öst och Nykvarnsparken skymtas längre bort. Den nyare industrin, kraftvärmeverket Tekniska Verken ligger i norr och omsluter Gjuterigatan i söder och väster. Södra Stånggatan leder förbi kvarteret i öst längs med Stångån.

Området längs Stångån var under 1800-talet ett säte för etablering av många industri- och hantverksföretag. Under 1870-talet utvecklades Linköpings hamn och det blev möjligt att ta sig in i staden längs med kanalen. När järnvägen utvecklades med östra stambanan ledde detta till ytterligare utveckling och bebyggelse. Sträckan mellan Norrköping och Linköping var klar 1872. Området norr om järnvägsstationen började bebyggas med industrier, först med Gjuteriet 1878 (Hagsten, 2017). Idag är lokalen som var det gamla Gjuteriet kontor. På östra sidan har en ny kontorsbyggnad uppförts i tegel och mer modern stil, däremot behövs den ursprungliga formen från byggnaden som var där innan.

Norr om Gjuteriet anlades 1889 en träförädlingsfabrik, som senare eldhärjades. Samma år uppfördes en ny fabrik i tegel för att ersätta den gamla. Dessutom byggdes ett sågverk och en kontorsbyggnad i trä, dessa finns dock inte kvar idag. Ytterligare tomter byggdes och fastigheten fick den form den har idag. 1895 flyttade företaget Stackmans in i lokalerna, som tillverkade möbler, klockfodral och symaskiner. 1899 uppfördes ännu en fabriksbyggnad i tegel. 1922 så flyttade Svenska maskinskyltfabriken in lokalerna, denna byggnad kallas numera för "Skylten". På 1930-talet byggs den västra delen om för att inrymma Linköpings krag- och skjortfabrik. Verksamheten flyttar redan under 1950-talet och då byggs lokalerna om med en påbyggnad anpassad till Maskinskyltfabrikens verksamhet. Idag finns tre stora tegelbyggnader kvar och trähusen är rivna (Hagsten, 2017). Under mitten av 1980-talet gjordes fabriksbyggnaden om till ett musikhus med initiativ från föreningen Rock d'amour. Innan mobiltelefoner och sociala medier dominerade de sociala kanalerna

ockuperade ungdommar skylten för att ge uttryck för sitt behov av en egen plats. Flera svenska artister har spelat i lokalerna, bland annat Lars Winnerbäck, Kent, Cardigans och Thåström. Lokalen hyrs idag sedan länge av Linköpings kommun, Kultur och fritidsförvaltning (Kulturarv Östergötland, u.å).

År 2018 sker en satsning på Skyltenhuset och även två andra omgivande hus som ska ingå i det nya kulturcentrumet vid Gjuteriet. Linköpings kommuns vision är att byggnaderna ska ge utrymme för mer kultur än musik och konst som de används till idag. Föreningen Elsas hus som är ett kulturhus för unga som drivs av studieförbundet på uppdrag av Linköpings kommun ska även få plats i lokalerna. Konstnärsföreningen ALKA som drivs av professionella konstnärer ska få tillgång till fler ateljéer (Bomgren, 2017).

Steg 2- Tolkning

Har vissa element och karaktärsdrag i området haft speciell betydelse i samhället?

Gjuteriet och Träförädlingsfabriken med omgivande byggnaderna är ritade av arkitekten Janne Lundin, som har ritat flertalet byggnader i Linköping, bland annat det så kallade Miljonpalatset som byggdes 1898 och innehöll några av stadens mest pampiga lägenheter i klassisk Jugendstil (Linköpingshistoria, u.å). Influenserna från den tidsepoken är även synbart på gjuteriets utformning och dekorativa fasader. De gamla industrilokalerna i rött tegel har markerad fördelgesims mellan våningar och markerade lisener. Granitsockeln på byggnaderna är synlig och vid takfoten sitter mönstrat tegel. Fönstren är stickbågiga, spröjsade och har en engelsk röd färg. Taket är mer modernt i gråmålad plåt. Portar och dörrar är inte alla originalskick, men målade i samma färg engelsk röd. Byggnaderna har en dekorativ utsmyckning och sticker ut från sin omgivning (Hagsten, 2017). Utemiljön är däremot mer sparsmakad. Stora asfalterade ytor omger husen och bristen på grönska är påtaglig. Flertalet parkeringsplatser vittnar om att ytan används främst för bilar. Förutom rörelsen av en del bilar är aktiviteten låg på platsen.

Steg 3 – Värdering

Vilka element och karaktärsdrag har speciellt värde, kan de utvecklas och var går gränserna för vad de tål?

Husen i området är det utmärkande för platsen och bryter av mot den annars hårdgjorda miljön. Intill Gjuteriet finns ett avstickande järnvägsspår som förmodligen använts för godstrafik en gång i tiden. Karaktären på platsen ger känslan av ett område som saknar omsorg, och fallit offer för nutida funktioner så som den överdimensionerade parkeringsplatsen. Nya tillägg med trappor och ramper i metall vittnar om att platsen har fått nya funktioner. Känslan som upplevs är att platsen har en uteslutande privat karaktär, med högt staket på sina ställen och grindar. Dock finns det större öppningar som gör att argumentet blir motstridigt t.ex. den stora parkeringen som ger en offentlig känsla. Helhetsintrycket är spretigt, vackra industriebyggnader blandas med en hård omgivning som saknar grönska och mänsklig skala.

Steg 4 – Aktivering

Hur kan områdets utpekade, historiska kvaliteter och resurser förvaltas och utvecklas?

Bevarande: Gjuteriet har fått nya funktioner sen dess att lokalerna användes för industriverksamhet. Numera är det flera företag som har kontorslokaler här och en av byggnaderna hyrs av kultur och fritidsförvaltningen i Linköping. Planerna för Skylten är att det ska få nytt liv som kulturcentrum till våren eller sommaren 2018.

Rekreation: Det finns över lag väldigt lite grönska. Möjligheterna till rekreation är låga. Stora grindar och stängsel på vissa ställen gör att platsen känns mer privat än offentlig.

Materialitet och struktur: Det finns inte några tydliga gångvägar, ett och samma markmaterial gör att Gjuteriet upplevs som en stor-skalig yta. Teglet på fasaderna sticker ut med dess röda färg och den grå granit sockel angränsar till markytan. Det gamla gjuteriet har fler materialval, med marktegel och betogmarksten.

Tillgängligheten: Är relativ god på platsen. Det finns nivåskillnader på den enda innegården ut mot Stångån. Dessa tas upp av en stödmur och trappor, men det finns inga ramper. Vägen är dock tillgänglig från två andra håll, så det finns en möjlighet att gå runt. De finns även en del staket och murar med grindar som hägnar in området. Det gör Gjuteriet otillgänglig på vissa håll. Vid den gamla träförädlingsfabriken finns inga nivåskillnader, däremot finns det trappor och ramper till entréerna på byggnaderna.

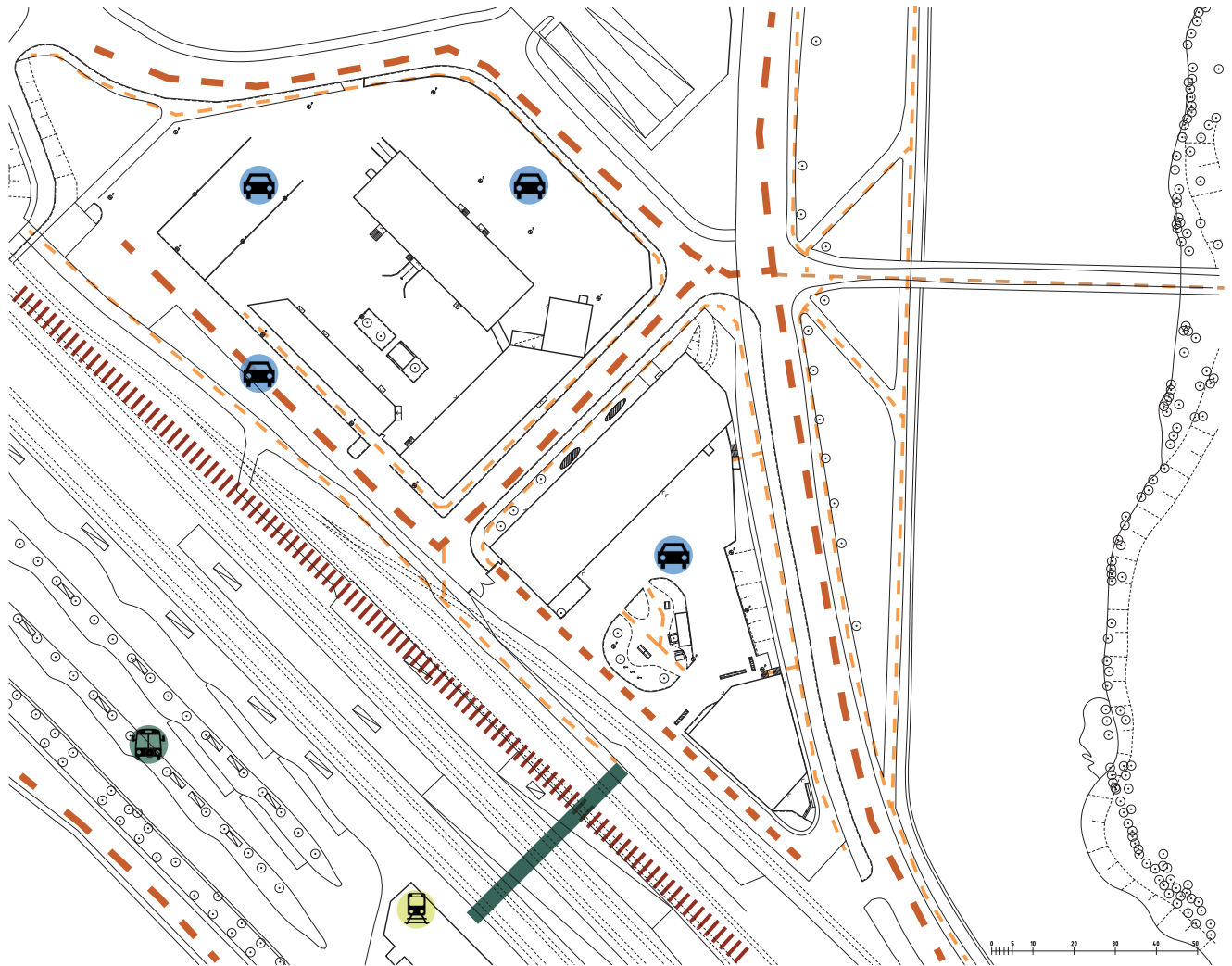
Belysning och säkerhet: Belysningen på platsen är sparsamt placerad. Några högre armaturer i form av strålkastare finns vid träförädlingsfabriken och mindre armaturer vid några av entréerna. Vid det gamla gjuteriets innergård finns det mer belysning vid alla entréer till byggnaderna och längs med den vegetationsö som finns i mitten av gården. Stråket mellan huset har "vanlig" stolparmaturer som det är på de flesta andra allmänna vägar. Överlag så tycker jag att det saknas belysning. Fler ljuskällor hade ökat användandet av platsen och gjort den märkbar även under dygnets mörka timmar.

Sammanfattning av DIVE-analys

Det är tydligt att utemiljön kring Gjuteriet inte har varit en prioritet. De vackra och genuina husen utmärker sig från sin omgivning, men de omkringliggande hårdgjorda ytorna gör inte husen rättvisa. Sparsamt med vegetation som finns på platsen. Eftersom det ska byggas ett kulturcentrum på platsen sker en satsning på insidan, men ett helhetsgrepp borde tas över hela platsen där utemiljön knyts samman platsens historiska värde.

De olika gårdarna som finns har ganska lika karaktär i dagsläget, men funktionerna skiljer sig åt. Gården som ligger vid Skylten (den gamla träförädlingsfabriken) är en offentlig plats och den kommer förmodligen bli ännu mer publik eftersom de nya funktionerna som inryms i samband med renoveringen gör att nya målgrupper lockas. Den andra gården vid gamla Gjuteriet är kontorsplats åt företag med olika inriktningar, vilket gör platsen semiprivat. Det innebär i sin tur att den inte är helt avskärmad och sluten, men är det ingen utstuderad plats för privatpersoner. De personer som jobbar där borde dock få tillgång till rekreation och förståelse för det industriella kulturarvet.

Cirkulation och angörning

- Parkering
- Kollektivtrafik
- Tågstation
- Underjordisk tunnel
- Gång- och cykelväg
- Bilväg
- Tågspår och barriär

Cirkulation och angörning

Kartan visar hur kommunikationerna till platsen och runtomkring den är. Tågstationen angränsar till Gjuteriet och skapar en slags barriär. Det finns det möjlighet för gående och cyklister att ta sig till andra sidan via en tunnel. Även busstationen ligger i nära anslutning. Detta kan ses som både positiv och negativt. Bra kommunikationer synliggör platsen, dock finns det risk för trafikbuller. Placeringen av industribyggnaderna är relaterat till kommunikationerna. Gammal tågräls precis utanför området vittnar och att platsen har använts för att frakta gods via järnväg.

Det finns inga tydliga knutpunkter för fotgängare kring området. Cykel- och gångvägarna är sekundära i kommunikationen. På området finns det inte någon tydlig gräns för hur de gående eller cyklande ska röra sig. Hela ytan är nästan anlagd med bara asfalt, vilket leder till att de gående måste anpassa sig efter trafiken. Korsande bilvägar måste passeras för att ta sig till platsen. Bilarna har även en dominerande roll och det finns många parkeringsplatser på innergårdarna och SJ har valt att lägga sin långtidsparkering här.

Sammanfattning

Flertalet parkeringsplatser står tomma och parkeringen känns överdimensionerad. Målet för miljön måste vara att kollektivtrafiken kan ersätta bilen som kommunikationsmedel till platsen, just eftersom centralstationen ligger på andra sidan järnvägen. Eftersom ett av husen ska bli ett kulturcentrum så innebär det även att människor i olika åldrar kommer vistas på delar av platsen och mötas av en parkering vid första anblick är inte det mest inbjudande. Med tanke på säkerheten bör justeringar göras gällande gångvägar genom platsen och till den. Det måste klargöras vilka ytor som är offentliga och privata. Knutpunkter saknas på platsen och en tydligare hierarki hade gett människor en naturlig mötesplats i utemiljön.

Upplevelsevärden och rumslighet

Genom beskrivande av upplevelsevärdena och riktningar av rum kan kvalitéer och brister upptäckas. Även landmärken och vad som utmärker platsen analyseras. Frågorna som har ställts är:

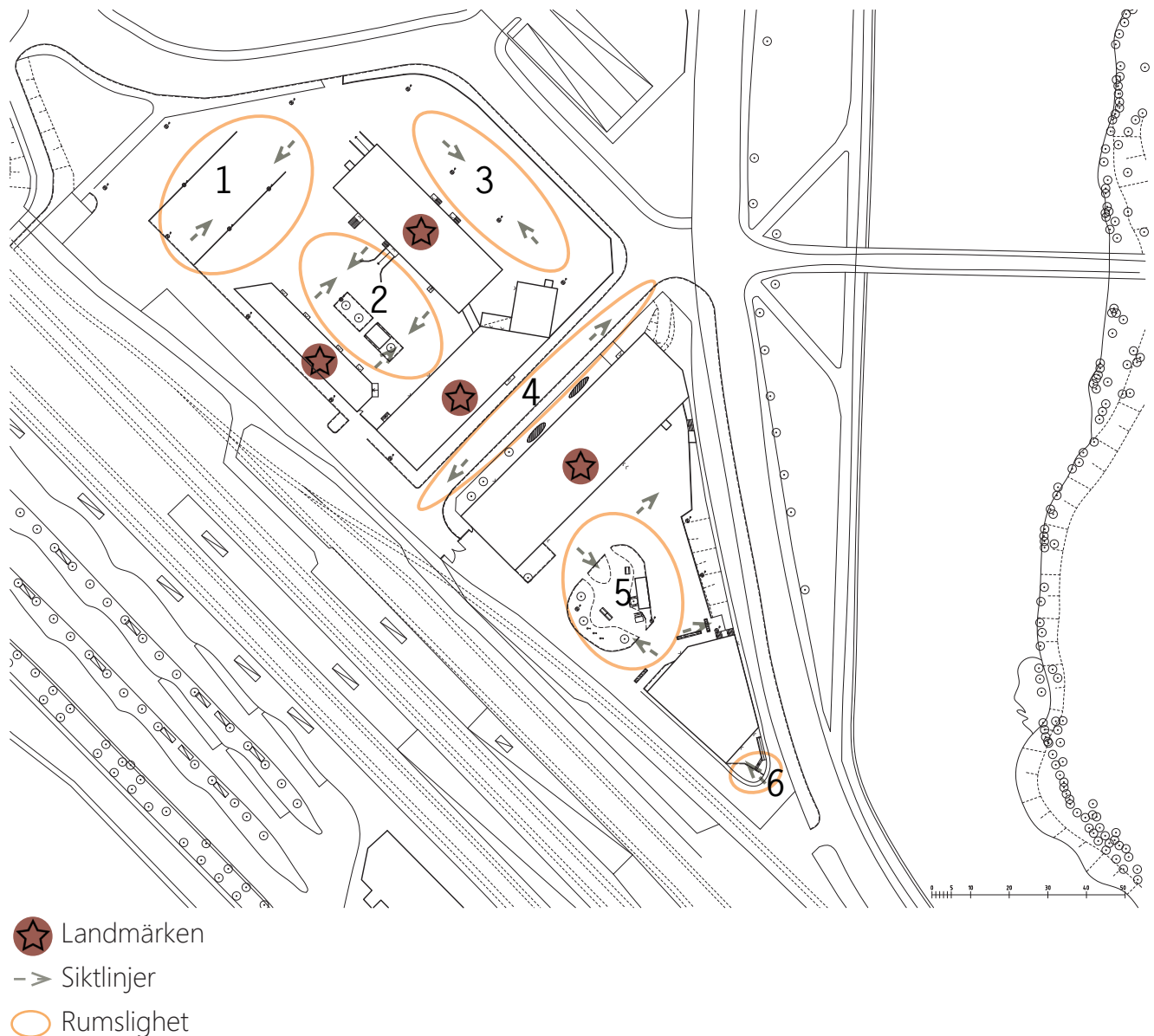
Vilken riktning har rummet?

Vilken känsla infinner sig här?

Vilka element skapar den känslan?

Vad finns det för möjligheter?

Analysen av de olika karaktärerna har gjorts och därmed bidragit i att förstå vad som bör tas tillvara på och vad som bör motverkas.

1

Riktning: Mot järnvägen, in- och utfarten på andra sidan

Känsla: Storskaligt och överdimensionerat

Element: Bilar och asfalt, med järnvägsstationen i bakgrund

Möjligheter: Skapa en plats för människor och minska parkeringsytans dominans

2

Riktning: Inåtvänd

Känsla: Bortglömd och hårdgjord

Element: Röda tegelebyggnader

Möjligheter: Skapa en mänsklig skala på platsens innergård och addera vegetation och mjuka material

3

Riktning: Mot utfart och parkeringsyta

Känsla: Nyare industri möter gammal industri

Element: Bilar och kraftvärmeverk

Möjligheter: Skapa en fin kontrast mellan den gamla träförädlingsfabriken och det nya mer moderna kraftvärmeverket

4

Riktning: Mot vattnet och passagen under järnvägen

Känsla: Passage till Stångån och Resecentrum

Element: Vackra röda tegelbyggnader

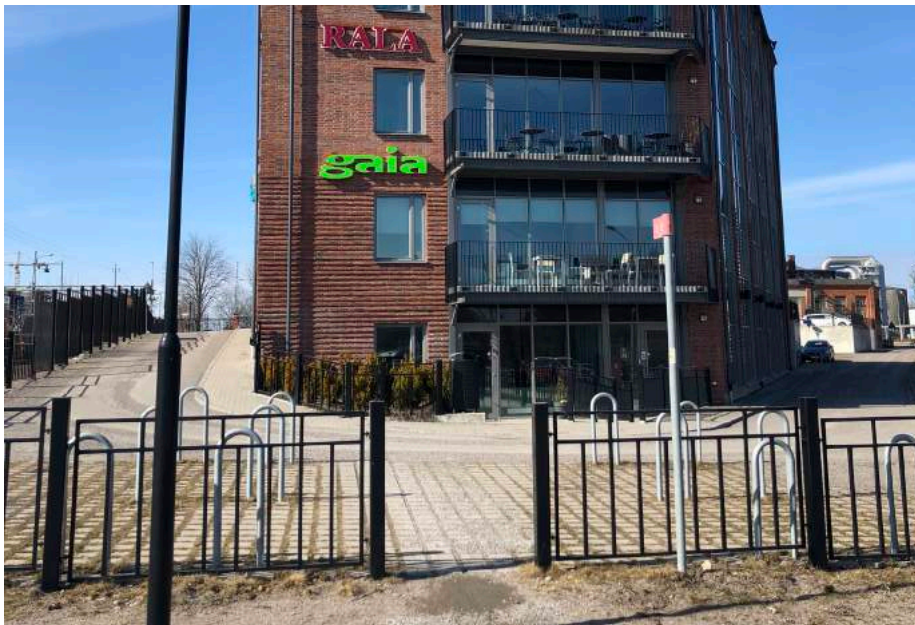
Möjligheter: Skapa ett stråk som lockar till att besöka platsen

5

Riktning: Inåtvänd och siktlinjer mot vattnet
 Känsla: Modern byggnad kontra gammal byggnad, privat känsla
 Element: Tegel av nyare karaktär
 Möjligheter: Skapa en rekreationsyta med mer mjuka material

6

Riktning: Mot byggnaden
 Känsla: Hårdgjort
 Element: Tegel och den angränsande järnvägen
 Möjligheter: Skapa en inbjudande utemiljö

Sammanfattning

Gjuteriet har både positiva och negativa upplevelsevärden. Vilka delar som är offentliga eller privata bör klargöras. Platser som kan bidra till samvaro och rekreation är viktiga för att locka människor, skapa liv och rörelse.

Innergårdarna känns inte använda och funktionera kring dem är på vissa platser otydliga. En utemiljö som harmoniserar med de invändiga funktionerna skulle göra att platsen fick en tydligare funktion. Den kreativitet som finns på insidan i och med det nya kulturcentrumet hade under sommarhalvåret kunnat komplimenteras av utvändiga funktioner. Även fler sittplatser och mer ytor för samvaro hade bidragit i ett större användningsområde, både för de som har kontor där och kulturcentrumet.

Idag kan rumsligheten upplevas som väldigt storskalig med otydliga gränser. De rummen som tillhör innergårdarna bör förtydligas och göras mer rekreativa. Mer variation på ytan kan tillföras genom mer vegetation och en variation i materialvalen. Genom att ta till vara på de känslor som innfinnar sig vid respektive plats kan identiteten förstärkas. Att hitta en kontrast och balansgång mellan det gamla och nya förtydligar vad som är nya tillägg eller inte.

Koncept

Konceptet är resultatet av reflektioner från både litteraturstudien, referensstudien och de olika analyser som gjorts på platsen. Genom att stärka platsens identitet med hänsyn till de kulturhistoriska värdena skapas en plats som är socialt samt estetiskt hållbar, med möjligheter till rekreativa och kreativa värden. I Riksantikvarieämbetes rapport (2009) Kulturmiljöanalys – En vägledning för användning av DIVE så tas följande värden upp: kontinuitet, variation, kontrast och karaktär. De har fungerat som en utgångspunkt för att ta fram ett hållbart koncept på platsen. Värdena ger möjlighet till både igenkännande, tillhörighet, nyfikenhet och kunskapsörst gällande historien.

Kontinuitet återfinns på platsen genom repetition och upprepning. Detta skapar en sammanhängande struktur på platsen. Strukturen är inspirerad av de befintliga materialen och formerna. Teglet som sitter i halvförband, där varje tegelsten överlappar den andra har inspirerat till formerna på platsen. Sammanhängande planteringar med liknande arter binder ihop förslaget och de två olika gårdarna.

Variationen på platsen uppnås genom flera olika materialmöten. Vegetationen ger variation på platsen och dess skala, dessutom skapar det en fin kontrast mot tegelfasaden. Varierande storlek på rumsligheten ger möjlighet till små avskilda platser och större platser för samvaro och gemenskap.

Kontrasterna är de tydliga strukturella formerna samt en tydlig gräns mellan gamla och nya tillägg. Belysning gör det även möjligt att se dessa kontraster under dygnets mörka timmar. Det finns även en stark kontrast i platsens användningsområden. När platsen fortfarande var en industri så var den hårdgjord och bestod till större delen av upplag med grus samt hårt kroppsligt jobb, idag är det en kontorsmiljö där mestadels av arbetet är stillasittande.

Karaktären på platsen finns genom att koppla platsen till dess historia och även inslag i material som påminner om det förflutna. Valet av material som återskapar den genuina känslan och kan lyfta omgivningen. Små element som återspeglar det industriella kulturarvet genom strukturer gör att platsens historia enkelt kan berättas. De nya funktionerna som inryms i den gamla träförädlingsfabriken som kulturcentrum speglar även utemiljön med inslag av kreativitet.

Program

Programmet ska möjliggöra att Gjuteriet upplevs som en destination där plastspecifika kvalitéer framhävs och förtydligas på ett hållbart sätt. Invånarna ska enkelt kunna ta del av Gjuteriets historia och de nya funktionerna som inryms i lokalerna ska återspegla utemiljön. Platsens identitet stärks och de rekreativa värdena.

GESTALTNINGSFÖRSLAG

I den här delen presenteras gestaltningsförslaget för platsen Gjuteriet i Linköping. Det är en sammanfattning av de olika studier och analyser som knutits till platsen. Förslaget presenteras som posters i A3-format, som kan läsas fristående från arbetet.

KULTURARV I INDUSTRIMILJÖ OCH FRAMTIDA ASPEKTER

Ett gestaltningsförslag för Gjuteriet i Linköping

INTRODUKTION

Gjuteriet i Linköping står inför en omvandlingsprocess till kulturcentrum. Det gamla industriområdet med dess kulturella värden ska få nytt liv och nya funktioner. Lokaler ska ge utrymme för musik, konst, caféverksamhet och eventuellt ett filmcentrum. Kulturcentrumet ger möjlighet för invånarna att skapa en relation till Gjuteriet och ta del av platsens historia. Området för gestaltningsförslaget består av två innegårdar där det tidigare varit ett gjuteri och en träförädlingsfabrik. Helhetsgreppet togs eftersom de karaktäristiska husen skapar en sammanhängande yta. Den del som inte blir kulturcentrum ska fortsatt vara kontor.

Till största delen består förslaget av att skapa nya lager i den befintliga strukturen. Detta görs genom att fokusera på materialiteten och utgå från de befintliga formerna. Materialen är varierande och består av nya tillägg som knyter an till byggnaderna. Förslaget bidrar till att framtiden och historien möts på ett materiellt och immateriellt plan. Formspråket är enkelt och inspirerat från strukturen på teglet som sitter i halvförband, där varje sten överlappar den andra. Detaljerna i den mindre skalan erbjuder även variation på platsen. Belysning synliggör även platsen under dygnets mörka timmar. Vegetation skapar en fin kontrast och knyter samman förslaget. Den hårdgjorda miljön med tydliga gränser formar tillsammans med den mjuka och lummiga vegetationen en varierande rumslighet. Detta gör att karaktären på platsen kopplas till den industriella identiteten och därmed blir historien mer läsbar.

Förslaget är funktionellt då vissa grundläggande funktioner behålls så som parkeringsplatserna där SJ har sin riksparkering. Nya kommunikationer och hierarkier uppmanar att ta cykeln eller gå till platsen. Resultatet består av vissa grundelement som bidrar i att det finns en variation och den tidigare hårdgjorda ytan får nytt liv. Gjuteriet blir en plats för människor där kulturella, arkitektoniska och sociala värden knyter an till varandra.

DESIGNPRINCIPER

HISTORISK ANKNYTNING
Stärka identiteten

VEGETATION
Få ner skalan och skapa kontraster

ÅTERKOMMANDE ELEMENT
Sammanhängande och återkommande struktur

SITTPLATSER
Skapa platser för både samvaro och enskildhet

TILLGÄNGLIGHET OCH SÄKERHET
Belysning och tillgänglighet

KREATIVA MÖJLIGHETER
Knyta an till platsens nya funktioner

ILLUSTRATIONSPLAN

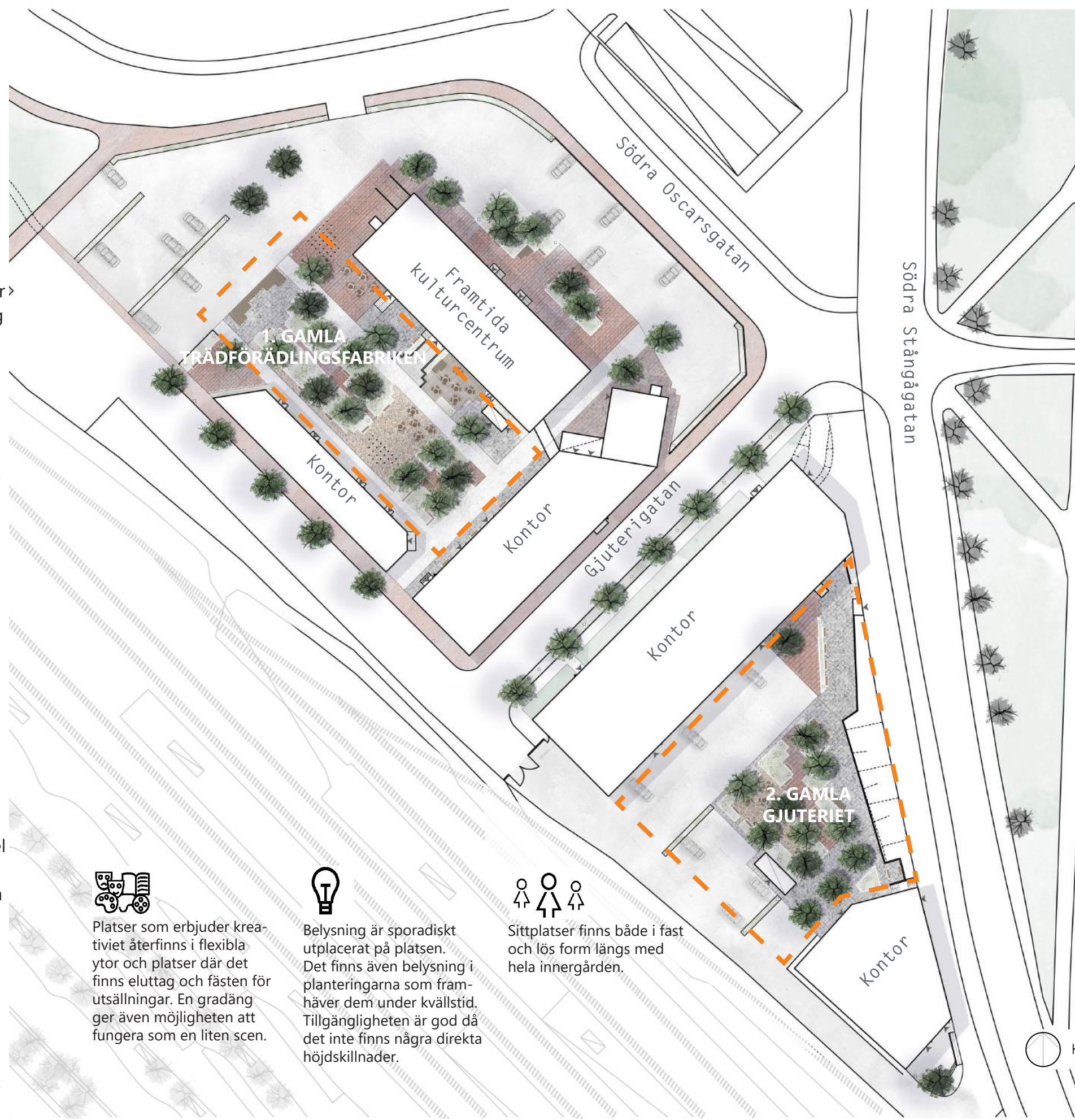
SKALA 1:800 (A3)

LINKÖPING

Linköping ligger i Östergötland, belägen söder om Stångåns utlopp i sjön Roxen. Området längs Stångån var under 1800-talet ett säte för etablering av många industri- och hantverksföretag. Hamnen i Linköping utvecklades på 1870-talet och gjorde det möjligt att ta sig in i staden med fartyg. I samband med Östra Stambanans framväxt skedde ytterligare utveckling och bebyggelse. Sträckan mellan Linköping och Norrköping var klar 1872.

Norr om järnvägsstationen fanns det ingen anslutning till vattenkraften som utvanns ur Stångån, dock började ytan bebyggas med industrier. 1878 byggdes först Gjuteriet och senare Träförädlingsfabriken 1889, se ritning. Vid det gamla Gjuteriet har en ny byggnad uppförts i nytt tegel, dock är formen behållen från den byggnad som tidigare låg på platsen.

Byggnaderna har en synlig granitsockel och fasaderna består av rött tegel med markerad gördelgesims på de hus som har två våningar. Vid takfoten sitter mönstrat tegel. Fönstren är stickbågiga, spröjsade och målade i engelskt rött. Taken på byggnaderna är nya tillägg med skivfasad plåt i grått.

Platser som erbjuder kreativitet återfinns i flexibla ytor och platser där det finns eluttag och fästen för utsällningar. En gradäng ger även möjligheten att fungera som en liten scen.

Belysning är sporadiskt utplacerat på platsen. Det finns även belysning i planteringarna som framhäver dem under kvällstid. Tillgängligheten är god då det inte finns några direkta höjdskillnader.

Sittplatser finns både i fast och lös form längs med hela innergården.

Identiteten stärks genom att tillföra material som plockar upp byggnadernas strukur. De material som används är:

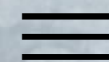
- Marktegel
- Granithällar
- Stenmjö
- Asfalt
- Trä
- Coreten (planteringskärl)

En orienteringstavla vid det nya kulturcentrumet gör det även möjligt att få den historiska anknypningen. QR-koder ger besökare ytterligare information.

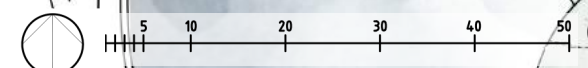
Vegetation tillförs genom både träd och planteringar. Det bildar ett feleriskt bestånd som samtidigt har tydliga siktlinjer. Träden klarar av den torra stadsmiljön och likaså planteringarna. Exempel på träddarter är:

- Acer campestre
- Salix alba
- Prunus avium
- Rhus typhina
- Elaeagnus angustifolia

Återkommande element återfinns i formspråket som har en sammanhängande struktur. Planteringarna har även samma karaktär med prydnasgräs och torktåliga perenner som bryter av mot de hårdgjorda ytorna. Exempel på perenner är:

- Achnatherum calamagrostis
- Knautia macedonica
- Stipa capillata
- Calamagrostis brachytricha
- Centranthus ruber
- Perovskia abrotanoides

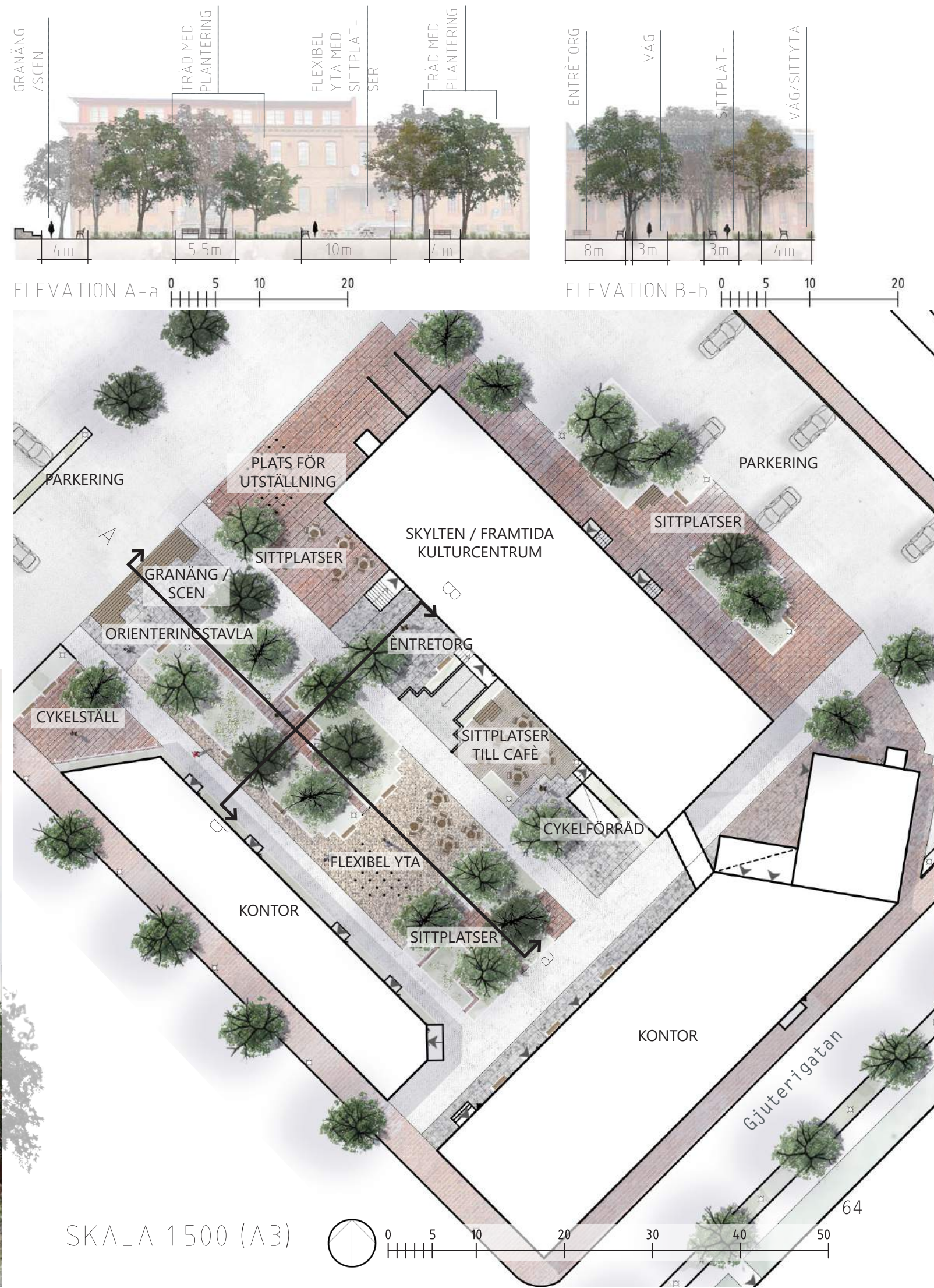
1. GAMLA TRÄFÖRÄDLINGSFABRIKEN

Den gamla träförädlingsfabrikens innergård utgör en tydlig målpunkt för de tre omgivande husen. Funktionerna i lokalerna är blandade. Både kontor och kulturcentrumet angränsar till innergården. Detta ställer högre krav på antalet funktioner som ska finnas på ytan. Platsen behåller sin historiska anknytning genom att information om platsen historia finns tillgänglig. En orienteringstavla ger övergripande information och en bra översikt gällande områdets olika delar. Vidare finns det QR-koder som kan scannas på orienteringstavlan, de är även placerade på utvalda bänkar och utrustning.

Det finns både öppna och slutna rum på innergården som ger platsen spänning och variation. Mindre rum för att de som arbetar i de intilliggande husen, där de ska kunna äta sin lunch eller ta en paus i sitt stressiga jobb. Det finns flera allmänna funktioner för dem som besöker kulturcentrumet så som sittplatser för caféverksamhet,

gradänger där det finns möjlighet för teater eller små spelningar och flexibla ytor för t.ex. utställningar. Innegårdens materialitet harmoniserar med byggnaderna. Marktegel, granit och stenmjöl ringar in rumsligheten. Asfalten markerar de ytor där bilar kan passera utan hinder. Möblerna är till största delen i trä med en stomme i gjutjärn. Träden skapar en härlig kontrast tillsammans med en frodig och tät vegetation. Torktåliga prydnadsgräs blandas sporadiskt med anspråkslösa perenner som tål torka och urbana förhållanden väl. Vid entréer finns det planteringskärl i corten som plockar upp den tegelröda färgen och har säsongsbetonade planteringar.

Belysning finns placerad längs med hela området och befintliga armaturer på fasader behålls. Det finns även belysning i vissa planteringar som framhäver strukturen av dem under dygnets mörka timmar.

2. GAMLA GJUTERIET

Det gamla Gjuteriet fungerar idag som kontor tillsammans med en nybyggnad i öst. Ytan har samma formspråk som innergården vid gamla Träförädlingsfabriken. Denna innergård har en semi-privat karaktär och är främst till för de som jobbar där. Av den anledningen så har grundläggande funktioner så som parkering och cykelförårråd behållits, men arrangerats om.

Fokus har legat på att integrera utsikten mot Stångån. Sittplatser längs med diagonalen har placerats ut och större sittmöbler där det ges möjlighet att blicka ut över vattnet. Rumsligheten är varierande med mindre och större rum. Materialiteten markerar de olika ytorna och dess hierarkier. Marktegel, granit och stenmjöl markerar

de platser som är till för främst fotgängare. Asfalt finns på de ytor där bilar kan parkeras. Många sittplatser längs med planteringarna med både fasta och lösa möbler ger möjlighet till samvaro. En flexibel yta som t.ex. kan användas som boule-bana ger möjlighet till rekreation och varieras på flera olika sätt.

Vegetationen återfinns i både träd och planteringar med samma karaktär som vid gamla träförädlingsfabriken. Precis som vid gamla Träförädlingsfabriken finns det planteringskärl i coreten med plantering som byts ut efter säsong. Belysning finns sporadiskt utplacerat så att det är lätt att orientera sig under kvällstid och vid entréerna behålls befintliga armaturer.

Vy mot innergården, mot gamla Gjuteriet

DISKUSSION

VI

— — — — —

I det här kapitlet så diskuteras arbetets delar och dess resultat. Sist i kapitlet presenteras en slutsats.

DISKUSSION

Resultatdiskussion

Resultatet av studien har baserats på att granska litteratur med utgångspunkt att bevara det industriella kulturarvet, samt vilka aktörer som jobbar med att skydda det och hur det industriella kulturarvet kan tillgängliggöras. Genom att besöka två olika platser för min referensstudie kunde även DIVE-metoden testas och platserna studeras utifrån samma kriterier. DIVE-analys och Lynch-analysen gjorde det möjligt att peka ut hur det industriella kulturarvet bevarats och om den befintliga gestaltningen fungerade. Vidare förankrades vad som framkommit i både litteraturstudien, referensstudien, inventeringen och analyser av Gjuteriet. Resultatet av dessa delar sammanfattades i ett koncept och program för platsen. Gestaltungsförslaget togs fram med hjälp av konceptet och ligger till grund för de val som gjordes.

Syftet med arbetet var att få en förståelse för industrimiljöers framtida plats och roll i staden. Att undersöka vilka möjligheter det finns för dem att bli en del av utvecklingen i den funktionsbaserade urbana staden, med hänsyn till kulturarvet. Den frågeställning jag sökte svar på var:

På vilka sätt kan kulturarvet bevaras vid industrimiljön Gjuteriet och tas med in i framtiden?

För att kunna svara på den frågeställningen delades litteraturstudien upp i fyra olika delfrågor:

Varför kulturarv?

Vem skyddar kulturarvet idag?

Vad innebär det industriella kulturarvet?

På vilket sätt kan en industrimiljö omvandlas till en mer levande miljö utan att karaktären förloras?

Visionen för platsen Gjuteriet i Linköping är att skapa ett framtida kulturcentrum. Satsningen kring platsen lade grunden för arbetet, dessutom de historiska värdena. För att få förståelse för vilka grundläggande värden som bidrar till skapandet av en välanvänd utemiljö där kulturarvet är en del av identiteten utgjorde litteraturstudien en betydande del.

Kulturarv bidrar till att öka medvetenheten hos ett objekt och dess omgivande landskap. Petterson (2006) menar på att kulturmiljö bör ses som en möjlighet till att engagera människor. Det materiella och immateriella kulturarvet bör användas för att kommunicera och öka respekten kring olika kulturella identiteter och därmed öka mångfalden. Reinart & Westerlind (2009) anser också på att bevarandet är en viktig del för att kunna ifrågasätta och tolka det förflutna. Bare (2015) argumenterar för att en industrimiljö kan bidra till en länk mellan historiska minnesmärken och vilka värden som tillskrivits lämningar från industrin. Denna länk ville jag förtydliga genom att belysa platsen Gjuteriet och göra den mer attraktiv för omgivningen. Husen är i detta fall det enda som finns kvar från industriverksamheten, men omgivningen har en betydande roll för hur husen upplevs i sin helhet. Med bättre koppling och en mer intressant utemiljö kan intresse väckas hos förbipasserande och besökare. Den hårdgjorda yta som i dag består mestadels av asfalt, vilket inte är estetiskt tilltalande eller främjande för husen.

Industriellt kulturarv tillhör den del av kulturarv som också berör en annan social klass än den vanliga, arbetarklassen. Altzén (1996) konstaterar att det industriella kulturarvet berör många eftersom det var den vardag många arbetare mötte dagligen. Kultur och vardag är något som bör hänga ihop och inte endast vara ämnat bevarande av högre samhällsklasser. Kulturarv associeras vanligen med vackra ståtliga byggnader och tillhörande extraordinära trädgårdar. Av den anledningen är det intressant att se till mångfalden av kulturarv och ta till vara på byggnader som använts i produktionssyfte. Dessa utemiljöer är oftast väldigt hårdgjorda och byggnaderna kan vara i behov av en renovering, eftersom den industriella produktionen många gånger gett ett avtryck i lokalerna.

Tidsaspekten är en utmaning för det industriella kulturarvet. Detta eftersom det inte förrän på 1970-talet kom att betraktas som värt att bevara. Industrin sågs som en symbol för det moderna samhället i Sverige och kom därför att betraktas som motsatsen till kultur. Alzén (1996) skriver att denna symbol sakta raderades i samband med att industrisamhället åldrades och en ny postindustriell fas närmade sig. De utmaningar det industriella kulturarvet står inför idag är att de

ibland måste ge plats för nya byggnader för att städer förtätas. Detta medför att gamla industribyggnader rivs, på så sätt försvinner gamla lager och strukturer av industrisamhället. För att öka bevarandet av kulturhistoriska byggnader är det därför viktigt att de fyller nya funktioner och verksamheter. Detta ställer givetvis krav på att underhåll utförs på rätt sätt och att byggnadens prestanda och representativiteten håller en bra standard. Det ska ske en stor förändring på platsen Gjuteriet, med tanke på att en byggnad ska bli ett kulturcentrum. Därför var det viktigt att lyfta platsens tidigare användning. Att materialen och objekten har nya funktioner var betydelsefullt eftersom platsen inte endast ska vara en kvarleva från det förflutna. Till exempel fungerar de flexibla ytorna som en plats för att uttrycka sin kreativitet på, men de bildar också större rum i på innergården som kan användas för olika slags samvaro.

Begreppet identitet är centralt inom kulturarv och hela kunskapsområdet handlar om att göra tolkningar och förbindelser till den omgivande miljön. Howard (2003) pekar på att allt som på något sätt är identitetsskapande bör ses som en del av kulturarvet. Arvet i sin tur bör betraktas som ett objekt eller händelse som människor vill spara och bevara. Utifrån den tolkningen så kan det mesta betraktas som ett kulturarv. Denna uppsats berör det industriella kulturarvet, dock finns det flera parametrar av kulturarvet som kan vägas in. Sverige är ett mångkulturellt samhälle och det innebär också att frågan om kulturarvet blir mer splittrad. Identiteter från flera olika kulturer har en differerad syn på vad de tycker är viktig att bevara och ibland råder det skilda meningar och urvalet kommer förmodligen aldrig bli fullständigt representativt, eftersom kulturarv är komplext.

Oazimi (2014) menar att platsidentiteten är en del av den sociala identiteten som exempelvis genus och social klass. Observationer och tolkningar av den omgivande miljön består av våra minnen, värden, tankar, idéer och omgivning. Därför kan det konstateras att vår relation och uppfattning till en plats är individuell. Hague och Jenkins (2005) menar dock på att en känslorna gällande en plats inte är enbart personliga utan de framkommer genom ett mottagande, selektivt återskapande och tillbakablickar av olika slag skildringar

som skapar identiteten och formar stadsrummet till en plats. Detta innebär också att min egen relation och tolkning av platsen Gjuteriet är individuell, men skapandet av identiteten hos platsen har skett genom att jag läst rapporter, fotograferat vid platsbesök och tagit del av information om platsens förflutna samt nutida funktioner. Att förmedla min personliga uppfattning av platsen är svårt, men att försöka skapa en mer generell tolkning av platsen har varit min ambition och att tydliggöra den delen av det industriella kulturarvet. Samtidigt har det varit en strävan att människor ska kunna ta del av historien om de själva vill och att det inte ska kännas påtvingat. Därför föll medvetet valet på att ha QR-koder på viss utrustning och en mer övergripande information om Gjuteriet på en orienteringstavla. Såklart hade mer information t.ex. skyltar eller liknade gett människor en specifik plats att gå till och lära sig mer om platsen förflutna. Jag anser dock att det i dagens digitaliserade värld är lättare att nå ut via andra forum eller medier. Syftet med Gjuteriets utemiljö är inte heller att vara en samling av det förflutna, utan en ny integrerad plats med nya funktioner och respekt för den verksamhet som har infunnits sig där. Om platsen är estetiskt tilltalande kommer fler besökare prata och skriva om den, vilket leder till att flera får vetskap om att den finns.

Referensstudien syfte var att tillämpa den kunskap som inhämtats genom litteraturen samt testa DIVE-metoden för att kunna analysera de kulturella värdena. Platsanalyserna var även ett komplement till litteraturstudien, för att praktiskt se hur en plats kulturella värden upplevs, bibehålls och förvaltas. Platserna som valdes för referensstudien hade väldigt olika i utförande. Norrköpings industrilandskap har satsat på att tillgängliggöra vattnet kring de gamla industribyggnaderna och strukturerna genom att göra skillnaden mellan gamla och nya tillägg var tydlig. I Nyhamnen i Malmö fanns det däremot planer på att göra om och ett planprogram från 2015 har antagits. Detta medförde att det fanns tydliga skillnader i hur utformningen på platserna och hur de såg ut, det var väldigt lärorikt och inspirerande att besöka dem. Nyhamnen hade större skala än Norrköpings industrilandskap, där bebyggelsen var betydligt tätare. Områdena hade väldigt olika karaktär, men det var också intressant att undersöka en plats som icke ännu är exploaterad, Nyhamnen.

DIVE-analyserna av referensobjekten ledde till att rapporten *Kulturmiljöanalys – En vägledning för användning av DIVE* från Riksantikvarieämbetet (2009) studerades ytterligare. I rapporten diskuterades de grundläggande värdena kontinuitet, variation, kontrast och karaktär övergripligt. Detta tillsammans med litteraturstudien gjorde att jag kom fram till ett program som applicerades på platsen. Det som jag kom fram till var viktigt var att ha den historiska anknytningen. Den form av bevarande som Gjuteriet har är återanvändning eftersom platsen har fått nya funktioner som kontor och även ett kulturcentrum. Alzén (1996) antyder att vid dessa ingrepp är det viktigt att ta till vara på information och material. Denna inventering behöver inte innebära att en industriell artefakt bevaras utan syftet är att kunskapen behålls. Dokumentation har gjorts av platsens förflutna och rapporten *Gjuteriet 5* av Hagsten (2017) ligger till grund för de antikvariska bedömningarna av byggnaderna. De delar som endast berörs ytligt är de tidigare funktionerna hos byggnaderna och de historiska delarna som ger identitet till platsen. Byggnaderna har en utpräglad karaktär och skänker platsen en speciell atmosfär. Denna karaktär kan ta till vara på genom att belysa platsen och göra den mer tillgänglig för allmänheten. Kulturcentrumet kommer ge platsen ett nytt liv inomhus, men i dagsläget finns det inga planer på att utveckla de yttre miljöerna. Jag anser att en bättre utemiljö skulle ge besökare möjligheten till rekreation och observation av de historiska byggnaderna, vilket ger dem en förståelse för hur platsen har utvecklats över tid. Gjuteriet har alltid varit en hårdgjord plats, från idag till när lokalerna användes till industriverksamhet. Genom att göra de hårdgjorda ytorna mer attraktiva och spännande med hjälp av olika material kan den delen karaktären bevaras, samtidigt som nya funktioner vävs samman med platsens nutida funktion.

Bevarandet av gamla byggnader, strukturer och detaljer är ett sätt att förmedla en plats identitet. Brae (2015) anser att använda sig av lager på lager strukturer är ingen nytt fenomen. Det har varit en svår balansgång mellan bevarande och nya tillägg. Jag kom fram till att plocka upp befintliga material vid gestaltningen var viktigt, men även att kontraster förstärker ett intryck. Att dessa sedan återkommer i samma formspråk gör att platsen får en tydligare funktion. Av den anledningen så tillfördes nya tillägg och material. Patina utvecklas

efter hand på material, vilket kan göra det svårare att urskilja vilket material som var där först. Åldrandet är också en viktig aspekt att betrakta vid materialval och att materialen är hållbara. Materialen vid Gjuteriet består till största del av naturmaterial. Det finns skillnader i deras utförande då tegel, granit och asfalt är hårda material. Stenmjöl och trä är mjukare material. Enligt Brae (2015) är kontraster och skillnader viktiga så att vissa delar framträder och att andra blir mer subtila. Inspiration från befintliga byggnader och strukturer kan medföra att nya värden tillförs. I detta fall så är det önskvärt med nya värden eftersom ett kulturcentrum ska byggas och är bevarandet av identiteten central.

Enligt Riksantikvarieämbete (2009) är kontrast en viktig del i de grundläggande värdena. Jag valde att tolka det som att mjuka värden behövde tillföras på platsen. Den vegetation jag valde för Gjuteriet gav en stark kontrast. Då mjuka prydnadsgräset med sina mjuka vippor bryter av till det hårdgjorda teglet och markbeläggningen. Färgerna på perennerna är subtila och gör planteringar mer detaljrika. Den gamla träförädlingsfabriken har en lummig innergård, men fortfarande en stor parkeringsyta som är mestadels hårdgjord och öppen. Det gör att det finns en variation i utförandet på platsen i rumslighet och utförande, det gör att blicken enkelt kan dras till byggnaderna och innergården. Det gamla gjuteriet har en innergård som komplimenterar byggnaderna och inrymmer flera mindre rum, vilket gör att skalan känns mindre.

Det är av stor vikt att ta till vara på den befintliga planläggningen och strukturen vid en industrimiljö som Gjuteriet. Lund, Lundberg och Schlyter (2007) konstaterar att förändringar och tillägg kan ske men att det måste utifrån respekt från befintliga byggnader. Som vid exemplet vid Norrköpings industrilandskap har nya strukturer tillförts för att tillgängliggöra området och detta för med sig rekreativa värden. Det fanns även en tydlig skillnad mellan det gamla och nya, vilket jag tror var ett medvetet val. För Gjuteriet hittades ett tydligt formspråk genom att studera de befintliga strukturerna. Inspiration togs från tegelfasaderna som är starkt kopplat till platsens identitet där varje tegelsten sitter i halvförband och bildar en sicksack struktur.

Ljussättningen är en form av immaterialitet som kan ge förståelse för en plats funktion. Att ha en tydlig tanke bakom ljussättningen kan bidra i att olika karaktärer lyfts fram. Balansen mellan ljuskällorna och det naturliga mörkret är viktig för att ljussättningen inte ska få motsatts effekt och besökare istället får försämrade syn. Ljuset reflekteras olika mot material, till exempel så är ljusa och släta material mer reflekterande än mörka och ojämna. Belysning är en viktig utgångspunkt när det kommer till tillgänglighet. Jönköpings kommun (2011) menar på att påtagliga brister kan det göra att rörligheten blir begränsad. Därför finns det god och översiktlig belysning vid både träförädlingsfabriken och gamla gjuteriet. Belysning av vissa delar av vegetation bidrar i att kontrollen över platsen blir tydligare, samtidigt som de tar en vacker dekoration.

Gestaltningförslaget tar till vara på de befintliga värden som finns på platsen och dess identitet, samtidigt som de rymmer nya funktioner och användningsområden. Platsens användningsområde idag är fundamentalt annorlunda än tidigare då det fysiska arbete som kom med industrin har övergått till mer stillasittande. Kulturcentrumet ger upphov till kreativitet i platsens gamla Skyltfabrik. Det finns vissa aspekter som är grundläggande och det är platsens läge. Gjuteriet ligger vid stationen i Linköping och det har varit en viktig faktor för enkla transporter av produktionen i industrin, men idag handlar det istället om kommunikation för människor. Industrisamhället har idag utvecklas till ett information- eller upplevelsesamhälle. Detta kan bekräftas genom de stora ytorna av parkeringar som fått ge plats för transportmedel för människan, vilket är ytterligare ett sätt för kommunikation.

Lund, Lundberg och Schlyter (2007) skriver kreativitet och modern teknik gör det möjligt att förmedla känslor och kunskap om historien. Av den anledningen så anlades en del flexibla ytor vid träförädlingsfabriken, för temporära ljus och ljudinstallationer samt ytor för tillfälliga konstinstallationer. Konstnärsföreningen Akalla har sina lokaler där och ska få fler ateljéer i samband med ombyggnationen ökar även sannolikheten för att de kommer använda ytorna.

Komfort och bekvämlighet är något som bör beaktas i utomhusmiljöer därför att det är den avgörande faktorn för hur länge en besökare stannar på en plats. Atmosfären på platsen är även viktig för användandet och avgörande för hur pass säker och trygg utemiljön känns. Carmona (2010) fastslår att platser i utemiljö som erbjuder en variation i deltagande är välbesökta, då det finns möjlighet att passivt och aktivt deltagande. Av den anledningen valde jag att göra olika typer av rumslighet för de båda gårdarna i mitt gestaltungsförslag.

Skapandet av en ny design för industrimiljöer innebär att gamla funktioner används i ett nytt sammanhang. De nya kulturella möjligheterna kan förmodligen bidra i ekonomisk tillväxt. Vidare jag har lyckats med gestaltungsförslaget eller inte kan diskuteras, men jag har utgått från platsen så som jag har läst och tolkat den, vilket sedan har fått stort utrymme för hur förslaget togs fram.

Förslag till framtida studier

Mitt gestaltungsförslag är baserat på bakgrundsfakta, litteraturstudier, referensstudier och olika platsanalyser. Den angivna tidsramen ledde medvetet till att miljöerna vid Gjuteriet inte innehöll detaljer i gestaltungsförslaget, det hade dock varit intressant att se förslaget i mindre skala.

Idag består Gjuteriet till största delen av hårdgjorda ytor. Utemiljön är inget som Linköpings kommun valt att prioritera vid renoveringen av den gamla träförädlingsfabriken till kulturcentrum. Om så vore fallet skulle det vara intressant för Linköpings kommun att resonera kring valet att anlägga SJ riksparkering på just större delen av ytorna inom området. Argumentet borde vara att kollektivtrafiken finns väldigt nära till hands på andra sidan tågrälsen och enkelt nås genom en tunnel till andra sidan. Andra frågor som borde funderas kring är hur avvattningen på ytan bör ske eftersom få infiltrations ytor finns och vid rejäl översvämning kan husen vid Gjuteriet komma att skadas om inte dagvattenbrunnarna hinner absorbera vattnet.

I referensstudierna har ett urval gjorts där jag valde att besöka två platser. Fler platsbesök relaterat till industrimiljö hade såklart varit

intressant och resulterat i en bredare variation att jämföra skillnader. Platsanalyserna beskriver upplevelsevärdena utifrån utemiljön. På grund av att de endast analyserats av mig kanske utfallet hade blivit annorlunda om fler personer gett sitt synsätt. Om mer tid hade getts hade även en intervjustudie varit intressant för att få olika perspektiv från olika aktörer. Genom att intervjua brukare, kommunen och fastighetsbolaget hade fler infallsvinklar getts till gestaltungsförslaget. En annan aspekt som jag valt att inte alls beröra är den ekonomiska. Kostnaden för förslaget hade troligtvis blivit ganska stor. Detta eftersom det rör sig om materialval som inte tillhör den billigaste kategorin så som granit och tegel. Dock tycker jag att det kan vara försvarbart att använda det när det har så stor inverkan på relationen med husen. En annan ekonomisk aspekt kan vara att marken måste saneras, då många industrimarker har problem med föroreningar. Läckage ifrån föroreningar påverkar det omgivande landskapet negativt och den biologiska mångfalden tar mycket stryk. Närheten till Stångån gör även att vattendraget kan föra dessa föroreningar vidare.

Slutsats

Jag är av uppfattningen att historiska miljöer är viktiga för att kunna se olika lager som format dagens samhälle. Dock utgör kulturarvsfrågan en komplexitet. Syftet med uppsatsen var att undersöka industrins framtida roll i staden och se till möjligheterna att industrimiljöer kan interageras i den funktionsbaserade staden. Bevarandet av alla historiska miljöer är ett urval och det kommer troligtvis aldrig bli fullständigt representativt. Målet med uppsatsen var att göra ett gestaltungsförslag där Gjuteriets identitet bevarades och det industriella arvet tas med in i framtiden. I denna uppsats har jag argumenterat varför det industriella kulturarvet är en viktig del i bevarandeprocessen, men också varför det är en viktig del att tillgodose i stadsomvandlingsprocesser. Genom att integrera det industriella kulturarvet med aktsamhet tillsammans med ny exploatering i staden kan modern arkitektur blandas med kulturarvet. Skapandet av platser som människor besöker kan stimulera delaktigheten och göra att flera får förståelse för platsen och dess historia.

REFERENSER

VII

Referenser för hela arbetet samlat.

REFERENSER

Referenslista

Alzén, Annika (1996). *Fabriken som kulturarv: frågan om industrilandskapets bevarande i Norrköping 1950-1985*. Diss. Linköping: Univ.

Andersson, Sarah, Olsson, Krister & Wetterberg, Ola (red.) (2015). *Gamlestaden: strukturella förändringar och kulturarvsprocesser - en fallstudie*. Göteborg: Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet

Bomgren, Victor (2017). *Skylden rustas upp och blir kulturcentrum*. Correspondenten. 31 oktober. [online] tillgänglig via: <http://www.corren.se/kultur-noje/skylden-rustas-upp-och-blir-kulturcentrum-om4874193.aspx> (2018-03-27)

Boverket (2004). *Hållbara städer och tätorter i Sverige - förslag till strategi*. Karlskrona: Boverket Publikationsservice. [online] tillgänglig via: <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/publikationer/2004/hallbara-stader-och-tatorter-i-sverige/> (2018-01-31)

Boverket (2017a). *Kulturvärden i plan och bygglagen*. Karlskrona: Boverket Publikationsservice. [online] tillgänglig via: <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-plan---och-bygglagen/> (2018-01-31)

Boverket, (2017b). *God bebyggd miljö – ett miljömål med människan i fokus*. Karlskrona: Boverket Publikationsservice. [online] tillgänglig via: <http://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/nationella-mal-for-planering/miljomalsarbete/god-bebyggd-miljo/> (2018-01-31)

Boverket, (2017c). *Metoder för att tydliggöra kulturvärden*. Karlskrona: Boverket Publikationsservice. [online] tillgänglig via: <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-teori-och-praktik/metoder-att-tydliggora-kulturvarden/> (2018-01-31)

Boverket, (2017d). *Översiktsplan och kulturvärden*. Karlskrona: Boverket Publikationsservice. [online] tillgänglig via: <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-plan---och-bygglagen/oversiktsplan-och-kulturvarden/> (2018-02-18)

Boverket, (2017e). *Samordning med kulturmiljölagen*. Karlskrona: Boverket Publikationsservice. [online] tillgänglig via:<https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/kulturvarden/samordning-med-kulturmiljolagen/> (2018-02-18)

Braae, Ellen (2015). *Beauty redeemed: recycling post-industrial landscapes*. Risskov: IKAROS Press

Brottförebyggande rådet, (2015), *Belysning*. [online] tillgänglig via:<http://www.bra.se/bra/forebygga-brott/belysning.html> (2018-02-14)

Carmona, Matthew. (red.) (2010). *Public places, urban spaces: the dimensions of urban design*. 2nd ed. Oxford, UK: Architectural Press

Fadeel, Eva (2018). *Fysisk tillgänglighet*. [online] tillgänglig <https://www.raa.se/kulturarv/tillgangligt-kulturarv/fysisk-tillganglighet/> (2018-02-14)

Fadeel, Eva (2017a). *Industri och Industriminnen*. Riksantikvarieämbetet. [online] tillgänglig via:<https://www.raa.se/kulturarv/modernt-kulturarv/industri-och-industriminnen/> (2018-01-31)

Fadeel, Eva (2017b). *Om KLM*. Riksantikvarieämbetet. [online] tillgänglig via: <https://www.raa.se/lagar-och-stod/kulturmiljolagen-kml/om-kml/> (2018-01-31)

Fadeel, Eva (2017c). *Modernt kulturarv*. Riksantikvarieämbetet. [online] tillgänglig via:<https://www.raa.se/kulturarv/modernt-kulturarv/det-moderna-samhallets-kulturarv/> (2018-01-31)

Génetay, Cissela & Lindberg, Ulf (2015). *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval: grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet. [online] tillgänglig via:<https://www.raa.se/app/uploads/2015/04/RA%C3%84-Plattform-Kulturhistorisk-v%C3%A4rdering-och-urval-version-20150119.pdf> (2018-01-31)

Gradinge, Agneta (2017). *Definition av Kulturarv och Kulturmiljö*. Riksantikvarieämbetet. [online] tillgänglig via:<https://www.raa.se/kulturarv/definition-av-kulturarv-och-kulturmiljo/> (2018-01-31)

Hagsten, Marie (2017). *Gjuteriet 5 Linköping*. Antikvarisk undersökning- Linköpings kommun

Hague, Cliff & Jenkins, Paul (2005) *Place identity, participation and planning*. Oxfordshire: Routledge.

Howard, Peter (2003). *Heritage: management, interpretation, identity*. London: Continuum

Huddinge kommun (u.å). *Handbok för tryggare stadsmiljöer – Metoder och verktyg för att arbeta med trygghet i gestaltning och projektering av stadsrum*. Gatu- och trafikavdelningen. [online] tillgänglig via: https://www.huddinge.se/globalassets/_gemensamma/styrdokument-overgripande/anvisningar-och-instruktioner/trygghetshandbok-stadsmiljoer.pdf (2018-02-14)

Lynch, Kevin (1960). *The image of the city*. Cambridge, Mass.: M.I.T. Press

Isendahl, Christian (2014). *Med facit i hand?: hur arkeologisk kunskap kan bidra till en hållbar stadsutveckling*. Det förflutna i framtidens stad

Johansson, Desiree (2007). *Material i landskapet: om att åldras med skönhet*. Stockholm: Arkitekternas forum för forskning och utveckling (Arkus)

Jönköpings kommun. (2011) *Belysningsprogram för Jönköpings kommun*, Jönköping: Stadskontoret, stadsbyggnadskontoret och tekniska kontoret, [online] tillgänglig via: <http://hallbarometern.jonkoping.se/content/Belysningsprogram.pdf> (2018-02-14)

Kim, Joongsub (u.å). *Understanding Elements of Local Identity of Place: Physical vs. Personal-Social Attributes*. Univerity of Michigan. [online] tillgänglig via: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:fbH4SR20GJYJ:apps.acsaarch.org/resources/proceedings/uploads/streamfile.aspx%3Fpath%3DACSA.AM.88%26name%3DACSA.AM.88.79.pdf+&cd=3&hl=sv&ct=clnk&gl=se> (2018-01-31)

Kulturarv Östergötland (u.å). *Skylden*. [online] tillgänglig via: <http://k-arv.se/posts/507> (2018-03-27)

Land8 (2015). *Why Is the Revitalization of Industrial Landscapes so Popular?*. [online] tillgänglig via: <https://land8.com/why-is-the-revitalization-of-industrial-landscapes-so-popular/> (2018-02-14)

Lund Carola, Lundberg Maria, Schlyter Olga (2007). *Kulturhistorisk utredning. Varvsstaden. Kockumsområdet söder om stora Varvsgatan*, 2007, Malmö Kulturmiljö Rapport 2007:009, Malmö stad [online] tillgänglig: via: http://malmo.se/download/18.af27481124e354c8f1800042538/KMVRapport_2007_009_low.pdf (2018-02-14)

Linköpings historia (u.å) <http://www.linkopingshistoria.se/1850-1940/1900-1940/> (2018-03-26)

Linköpings kommun (2016). *Skyldenhuset renoveras - en unik kulturmiljö utvecklas*. [online] tillgänglig via: <http://www.linkoping.se/uppleva-och-gora/nyheter-kof/arkiverade-nyheter-kof/skyldenhuset-renoveras----unik-kulturmiljo-utvecklas/> (2018-03-26)

Löwenhamn, Henrik (2017). *Europeisk strategi om kulturarv för 2000-talet. Riksantikvarieämbetet*. [online] tillgänglig via: <https://www.raa.se/2017/12/europeisk-strategi-om-kulturarv-for-2000-talet/> (2018-01-31)

Malmö stad (2016). *Miljökonsekvensbeskrivning för översiktsplan för Nyhamnen*. [online] tillgänglig: <https://malmo.se/Stadsplanering--trafik/Stadsplanering--visioner/Oversiktsplanering--strategier/Pagaende-oversiktsplanering/Oversiktsplan-for-Nyhamnen.html> (2018-03-13)

Malmö stad (2015). *Förslag till översiktsplanering för Nyhamnen*. [online] tillgänglig via: <https://malmo.se/Stadsplanering--trafik/Stadsplanering--visioner/Oversiktsplanering--strategier/Pagaende-oversiktsplanering/Oversiktsplan-for-Nyhamnen.html> (2018-03-13)

Malmö stad (2002). *Inre hamnen och Frihamnen Malmö – Kulturhistorisk utredning*.
<https://malmo.se/download/18.12bec02c14db49ab84d4fcf4/1491298353904/Inre+hamnen+och+Frihamnen+2002+150dpi.pdf> hullkajen historia (2018-03-13)

Miljömål (2015). *Planering kulturmiljö*. [online] tillgänglig via:
<https://www.miljomal.se/Miljomalen/Alla-indikatorer/Indikatorsida/?iid=84&pl=1>
 (2018-02-14)

Norrköpings Konstmuseum (u.å). *Den femte skorstenen. 1999, Jan Svenungsson (f. 1961)*. [online] tillgänglig via: <https://www.norrkopingskonstmuseum.se/den-femte-skorstenen/> (2018-02-28)

Pettersson, Nina. 2006. *Svenska industriminnen*. Huskvarna: Riksantikvarieämbetet.

Reinar, Dag Arne & Westerlind, Ann Mari (2009). *Kulturmiljöanalys: en vägledning för användning av DIVE*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet
 [online] tillgänglig via: <https://www.raa.se/app/uploads/2017/08/Kulturmilj%C3%B6analys.pdf> (2018-01-29)

Relph, Edward (1976). *Place and placelessness*. London: Pion

Riksantikvarieämbetet (2014). *Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. § miljöbalken*. <https://www.raa.se/samhallsutveckling/riksintresse-for-kulturmiljovarden/handbok-for-kulturmiljovardens-riksintressen/> (2018-01-31)

Riksantikvarieämbetet (2017). *Kulturvärden i planerings- och bygglovsprocesser*. [online] tillgänglig via: http://samla.raa.se/xmlui/bitstream/handle/raa/10799/Rapp2017_9.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2018-01-31)

Riksantikvarieämbetet, Kulturmiljöavdelningen (2006) *Program. Det moderna samhällets kulturarv*. [online] tillgänglig via: http://nll.se/upload/IB/ku/nbmum/Avdelningar/Bebyggelse/program_det_moderna_samhallets.pdf (2018-01-31)

Ripa, Isabelle (2016). *God bebyggd miljö*. [online] tillgänglig via:
<https://www.miljomal.se/Miljomalen/15-God-bebyggd-miljo/> (2018-01-31)

Schibbye, Bengt & Pålstam, Ylva (2001) *Landskap i fokus – utvärdering av metoder för landskapsanalys*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Upplev Norrköping (u.å) *Industrilandskapet*. [online] tillgänglig via:
<https://www.upplev.norrkoping.se/sv/item/industrilandskapet> (2018-02-28)

Qazimi, Shukran (2014). *Sense of place and place identity*. European Journal of Social Science Education and Research. Vol.1, No.1, ss. 306-309.

Bildkällor

Alla bilder, illustrationer, figurer, kollage och fotografier är skapade av Siri Lidman
© för detta examensarbetet.

